

Opinnäytetyö (YAMK)

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (ylempi AMK)

2012

Satu Jokiniemi ja Heidi Kantonen

NÄHDYKSI TULEMISEN MERKITYS

- Valokuvatyöskentelyn hyödyntäminen
päiväkodissa

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (YAMK) TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma

Maaliskuu 2012 | Sivumäärä70

Eeva Timonen-Kallio

Satu Jokiniemi & Heidi Kantonen

NÄHDYKSI TULEMISEN MERKITYS

Valokuvatyöskentelyn hyödyntäminen päiväkodissa

Tässä kehittämishankkeessa kokeiltiin voidaanko valokuvatyöskentelyn avulla vahvistaa lapsen ja päiväkodin työntekijän välistä suhdetta sekä lapsen mahdollisuutta tulla nähdyksi yksilönä päiväkodin arjessa suurista ryhmistä huolimatta. Toteuttamaamme valokuvatyöskentelyyn kuului lasten omakuvien työstämistä eri tavoin ja uusien voimauttavien valokuvien ottamista. Kehittämishankkeen tavoitteisiin pääsemiseksi hyödynnettiin lisäksi kasvatuskumppanuutta ja pienryhmätoimintaa. Kasvatuskumppanuuden kautta vanhemmat voitiin osallistaa mukaan lasten valokuvatyöskentelyyn ja pienryhmätoiminta tarjosi toimintatavan kokeilulle suotuisan ympäristön.

Hankkeen kehittämistehtävänä oli luoda päiväkodin arkeen uusi tapa toimia, jotta edellä asetuttuihin tavoitteisiin päästäisiin. Kehittämistehtävänä oli myös uuden toimintatavan kokeilu sekä sen arviointi. Kehittämishanke toteutettiin Liedon kunnassa Palomäen päiväkodin viisivuotiaiden lasten pienryhmässä 1.2.-31.5.2011 välisenä aikana. Kehittämishankkeen alkaessa Liedon kunnan päivähoiton yhtenä tavoitteena oli päivähoiton pienryhmätyöskentelyn kehittäminen.

Toimintatavan kokeilua arvioitiin dokumentoimalla toiminnan sisältöä, hyödyntämällä itsereflektiota sekä toteuttamalla kohderyhmän lapsille haastattelu ja heidän vanhemmilleen avoin kysely. Saaduista tuloksista selvisi, että valokuvatyöskentely oli lapsista mieluisaa. Vanhemmat kokivat lasten pitäneen ja hyötynneen valokuvatyöskentelystä ja toivoivat samankaltaisen työskentelyn olevan jatkossakin mahdollista. Valokuvatyöskentelyn aikana lasten saama työntekijän huomio ja kahdenkeskinen aika vahvistivat lapsen ja työntekijän välistä suhdetta sekä lapsen nähdyksi tulemistä yksilönä. Kehittämishankkeen tuloksena syntyi uusi toimintatapa, jonka avulla voidaan vastata kehittämishankkeen tavoitteisiin. Kehitetyn toimintatavan käyttäminen on mahdollista laajemminkin päiväkodeissa.

ASIASANAT:

Kasvatuskumppanuus, pienryhmätoiminta, valokuvatyöskentely

MASTER'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Social Studies/ Master of Social Services

March 2012 | Total number of pages 70

Eeva Timonen-Kallio

Satu Jokiniemi & Heidi Kantonen

THE SIGNIFICANCE OF BEING SEEN THE USE OF THE METHOD OF PHOTOGRAPHY WORKING IN A DAY CARE CENTER

This development project experimented whether the relationship between the child and the day care professional could be built up by using the method of photography working. Furthermore it tested if the method of photography working could also be used to enhance the possibility for the child to be seen as an individual in the everyday life of the day care center despite the quantity of the children in the day care groups nowadays. The photography working included the working of the self images of the children and the strengthening picture-taking. Moreover the development project emphasized educational companionship as well as action in small groups. The educational companionship made it possible for the parents to get involved with the photography working and a small group provided an opportunity.

The development task of the project was to create a new approach to the everyday life of the day care center so that the before mentioned goals could be reached. In addition the development task included the experimentation and evaluation of the new approach.

The development task was carried out in one of the small groups for five-year-old children of the Palomäki day care center in the county of Lieto during the spring of 2011 from the first of February to the last of May. As the development task was initiated it was one of the goals of the day care operations in the county of Lieto to develop further its methods working in small groups.

The experimentation of the approach was evaluated by documenting the content of the operations, self-reflecting as well as by conducting an interview for the children in the target group and an open questionnaire for their parents.

The results indicated that the method of photography working was pleasant for the children in the target group. The parents also felt that their children had enjoyed the method of photography working and benefitted from for example the attention and the close contact with the adults. Furthermore it was their wish that similar kinds of working methods could be possible for children in the future as well. As a result of the development project a new approach was produced. This approach could later on help answer the goals of the development task. Using the produced approach might be possible in the day care centers more widely.

KEYWORDS:

educational companionship, action in small groups, method of photography working

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 PÄIVÄKOTI LAPSEN KEHITYKSEN JA KASVUN TUkena	7
2.1 Päiväkotikasvatusympäristönä	7
2.2 Lapsen ja päiväkodin työntekijän välinen suhde	9
2.3 Pienryhmät päiväkodin toimintamuotona	11
2.4 Kasvatuskumppanuus päiväkodin keinona tukea lasta yhteistyössä perheen kanssa	13
3 VALOKUVATYÖSKENTELY TYÖMUOTONA	15
3.1 Valokuvatyöskentelyn monet mahdollisuudet	15
3.2 Nähdäksi tuleminen valokuvatyöskentelyssä	18
3.3 Valokuva voimauttajana	20
4 PÄIVÄKODISSA TOTEUTETTAVAN VALOKUVATYÖSKENTELYHANKKEEN LÄHTÖKOHDAT	22
4.1 Valokuvatyöskentelyhankkeen kehittämistehtävät ja tavoitteet	22
4.2 Valokuvatyöskentelyhankkeen aikataulu ja eteneminen	24
4.3 Valokuvatyöskentelyhankkeen resurssit ja mentorointi	26
5 VALOKUVATYÖSKENTELYN TOTEUTTAMINEN PÄIVÄKODISSA	29
5.1 Valokuvatyöskentelyprosessin rakenne	29
5.2 Valokuvatyöskentelyn aloitusvaihe	31
5.3 Lasten maalaamat omakuvat	34
5.4 Lasten ja vanhempien valitsevat albumikuvat	37
5.5 Lasten voimauttava valokuvaus	40

5.6 Valokuvakollaasin kokoaminen ja valokuvanäyttely	47
5.7 Valokuvatyöskentelyn yhteenveto	50
6 VALOKUVATYÖSKENTELYN TULOKSET JA ARVIOINTI	52
6.1 Itsereflektointi arvioinnin pohjana	52
6.2 Lapsille tehtyt haastattelut	58
6.3 Vanhemmille suunnatut kyselyt ja valokuvanäyttelyssä saatu palaute	60
6.4 Valokuvatyöskentelyhankkeen luotettavuus ja siirrettävyys	63
7 POHDINTA	64
LÄHTEET	67
KUVIOT	
Kuvio 1 Valokuvatyöskentelyhankkeen kehittämistavoitteet	23
Kuvio 2 Valokuvatyöskentelyhankkeen kehittämistehtävät	23
Kuvio 3 Valokuvatyöskentelyhankkeen aikataulu	26
Kuvio 4 Valokuvatyöskentelyprosessin rakenne	30
Kuvio 5 Tavoitteiden toteutumiseen vaikuttavat tekijät	54
KUVAT	
Kuvat 1 ja 2 Työntekijöiden valmistautuminen valokuvatyöskentelyyn	33
Kuvat 3 ja 4 Omakuvamaalaus	36
Kuva 5 Omakuvamaalaus	37
Kuva 6 Ensimmäinen voimauttava valokuvauskerta	41
Kuvat 7, 8 ja 9 Ensimmäinen voimauttava valokuvauskerta	42
Kuva 10 Toinen voimauttava valokuvauskerta	44
Kuva 11, 12 ja 13 Toinen voimauttava valokuvauskerta	45
Kuva 14 Toinen voimauttava valokuvauskerta	46
Kuva 15 Valmis valokuvakollaasi	49
Kuva 16 Päätösjuhla ja valokuvanäyttely	50

1 JOHDANTO

Toteuttamassamme kehittämishankkeessa tavoitteena oli vahvistaa päiväkodin työntekijän ja lapsen välistä suhdetta. Kehittämishankkeessa selvitimme voidaanko valokuvatyöskentelyn avulla tukea päiväkodissa lapsen tarvetta tulla nähdyksi aidosti ja kokonaisvaltaisesti. Päiväkotityön kautta on aina voitu seurata yhteiskunnassamme tapahtuvien muutoksien vaikutuksia lapsiin ja lapsuuteen. Iltapäivälehdet ja muu media ovat viime aikoina uutisoineet useasti päiväkotityöhön liittyvistä kipukohdista. Päiväkotien ryhmäkoot ovat suuria ja henkilöstöä ei aina välttämättä ole tarpeeksi. Pahimmillaan päiväkotien kuormittuneet tilanteet ovat johtaneet työntekijöiden tekemiin ylilyönteihin. Tälläkin hetkellä oikeudessa käsitellään mm. päiväkotilasten pahoinpitely-, pakkosyöttö- ja teippaussyytöksiä.

Valokuvatyöskentelyä on kokeiltu monipuolisesti erilaisissa sosiaalialan toimintaympäristöissä sekä terapeuttisessa työssä. Meitä kiehtoi tämän välineen vieminen kohderyhmään, jossa sitä ei ole aikaisemmin juurikaan kokeiltu ja jonka jäsenet yksilöinä voivat hyvin, mutta saattavat päiväkodissa jäädä vähemmälle huomiolle niukentuneiden resurssien vuoksi. Päivähoidossa oleva lapsi viettää merkittävän osan päivästään hoitopaikassa. Näin ollen ei ole yhdentekevää, miten lapsi ehditään päivän aikana kohtaamaan. Hyvin voidakseen lapsi tarvitsee runsaasti aitoja kohtaamisia, tunteiden ja asioiden jakamista sekä aikuisen läsnäoloa. Päiväkodin arjen ja toiminnan suunnittelun merkitys nykyoloissa on kasvanut entisestään. (Holkeri-Rinkinen 2009, 243.)

Aloitamme tämän kehittämishankeraportin hankkeen lähtökohtien ja taustan esittelyllä. Samalla esittelemme kehittämisympäristöä sekä hankkeeseen osallistujat. Seuraavassa luvussa käsittelemme hankkeen tavoitteet ja kehittämistehtävät sekä kuvaamme kehittämishankkeen etenemistä. Kehittämishankkeen tietoperustassa käymme läpi päiväkodin työntekijän ja lapsen välistä suhdetta, kasvatuskumppanuutta, pienryhmätoimintaa sekä valokuvatyöskentelyä ja voimaantumista. Sen jälkeen kerromme päiväkotiin kehittämästämme valokuvatyöskentelystä. Lopuksi arvioimme

valokuvatyöskentelyn toimivuutta hankkeessa mukana olleiden lasten ja heidän vanhempiansa näkökulmasta sekä oman kokemuksemme kautta.

2 PÄIVÄKOTI LAPSEN KASVUN JA KEHITYKSEN TUKENA

2.1 Päiväkoti lapsen kasvatusympäristönä

Päiväkoti kuntatasoisena palveluna kattaa suuren osan alle kouluikäisten lasten perheistä ja on luonteeltaan mahdollisimman normaalia peruspalvelua. (Keskinen & Virjonen 2004, 8, Kilponen 2009, 1.) Vuonna 2009 Suomessa oli 218 000 lasta päivähoitossa, joista enemmistö eli hieman yli 70 prosenttia hoidettiin päiväkodeissa. (THL 2009.) Päivähoitolain mukaan päiväkotien hoidon tavoitteena on tukea siellä hoidossa olevien lasten koteja näiden kasvatustehtävässä ja yhdessä kotien kanssa edistää lapsen persoonallisuuden tasapainoista kehitystä. Päiväkotien tulee omalta osaltaan tarjota lapselle jatkuvat, turvalliset ja lämpimät ihmissuhteet, lapsen kehitystä monipuolisesti tukevaa toimintaa sekä lapsen lähtökohdat huomioon ottaen suotuisa kasvuympäristö. (Laki lasten päivähoitosta 2 a § 25.3.1983/304.)

Arki päiväkodissa on eläväistä. Nopeat muutokset ja yllättävät tilanteet vaativat työntekijöiden välillä yhteistoimintaa ja tiedon jakamista, jotta voitaisiin kehittää uusia, vaihtoehtoisia toimintatapoja päiväkodin arjen sujumiseksi. (Huhtanen 2004, 100.) Mikkola & Nivalainen toteavat (2009, 9), että kunnalliset päiväkodit ovat kokeneet muiden julkisten palveluiden tavoin yhteiskunnallisten muutosten myötä tuntuvia leikkauksia niille jaetuissa määrärahoissa. Päiväkotien arjessa niukentuneet resurssit näkyvät siten, että niissä on jouduttu totuttelemaan suuriin ryhmäkokoihin ja vähäiseen aikuisten määrään. Päiväkodin työntekijöiden osaaminen ja ammatillinen asiantuntijuus ovat keskeisessä asemassa kehitettäessä päiväkodin tarjoamia palveluja muuttuneessa tilanteessa.

Korkalaisen (2009, 240) mukaan päiväkodeille yhteisen osaamisen kehittäminen ja moniammatillisen erityisosaamisen tunnistaminen ja hyödyntäminen on haastavaa. Päivähoidon johdon tavoitteena tulisi olla työn kehittäminen siten, että se vastaa aiempaa paremmin koko ajan muuttuviin arjen konkreettisiin haasteisiin. Keskeistä tässä on reflektiivinen työote, jossa päiväkodin työntekijöiden on kyettävä jatkuvaan oman asiantuntijuuden ja osaamisen tarkasteluun sekä sisäistettävä kehittävän työotteen merkitys päiväkotityön laadun ylläpitämiseksi. Kaiken kaikkiaan päiväkotityössä on olennaista lähteä laajentamaan ja syventämään työntekijöiden osaamista muuttuvien tarpeiden mukaan. (Karila & Nummenmaa 2001, 33, 97; Hujala, Nivala, Parrila, & Puroila. 2007, 129.)

Päiväkodeissa työntekijät kohtaavat hyvin erilaisia perheitä. Tästä johtuen välineitä auttamistyöhön tarvittaisiin nykyistä enemmän. Päiväkotityössä keskeistä on kasvatus, joka on sidoksissa vallitsevaan kulttuuriin. Käytännössä päiväkodin kasvatustyö toteutuu päiväkodin työntekijöiden, lasten ja heidän vanhempiensa välisessä vuorovaikutuksessa. Päiväkodin työntekijöiden on tärkeä ymmärtää ja ottaa työssään huomioon erilaiset perheissä vaikuttavat arvot. Lapsen ja perheen arjen tuntemus on välttämätöntä, jotta päiväkotitoimi voisi toimia luontevana osana lapsen kasvatustyötä. (Keskinen & Virjonen 2004, 8.)

Kasvatus tapahtuu tässä ja nyt. Jokainen päiväkodin työntekijä on pedagogisessa vuorovaikutuksessa hoidossa olevien lasten kanssa. Pienille lapsille työntekijän ohjaava opastus ja virikkeellisen sekä laadukkaan oppimisen ympäristön tarjoaminen on tärkeitä. Tällainen ympäristö sallii lapsen aktiivisen, uteliaan, etsivän ja tutkivan toiminnan. (Karila & Nummenmaa 2001, 27-28.) Ensimmäiset lapsuusvuodet ovat ihmisen kasvun ja kehityksen kannalta tärkeitä. Monet niistä vietetään suureksi osaksi päiväkodissa. Työntekijöiden teot jättävät jälkensä lapseen. Ne viestivät lapselle onko hän tärkeä, pidetäänkö hänestä, nähdäänkö hänet, huomataanko hänen taitonsa ja ymmärretäänkö miltä hänestä tuntuu. Näihin kysymyksiin lapsi tarvitsee työntekijöiltä vastauksia päivittäin.

Päiväkodeilla on suuri vastuu siitä, miten näihin kysymyksiin kyetään vastaamaan. (Kalliala 2009, 6.)

2.2 Lapsen ja päiväkodin työntekijän välinen suhde

Lasten ja päiväkodin työntekijöiden välistä vuorovaikutusta on tutkittu Suomessa toistaiseksi vielä vähän. Muutamia tutkimuksia aiheesta on kuitenkin jo tehty (mm. Holkeri-Rinkinen 2009). Näkökulma on mielenkiintoinen. Se toimii hyvänä pohjana päiväkodin kasvatustyölle ja kehittämiselle sellaiseen suuntaan, jossa lapsen ääni saataisiin entistä enemmän kuuluviin. Se tapa, jolla lapsi päiväkodissa kohdataan, on merkityksellinen. Valtakunnallisessa Varhaiskasvatussuunnitelmien perusteissa mainitaan, että varhaiskasvatuksen keskeisiä periaatteita ovat mm. lapsen oikeus turvallisiin ihmissuhteisiin, turvattuun kasvuun, kehittymiseen ja oppimiseen, turvattuun ja terveelliseen ympäristöön, jossa voi leikkiä ja toimia monipuolisesti sekä tulla ymmärretyksi ja kuulluksi ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 12.)

Päiväkodissa vuorovaikutus sosiaalisissa suhteissa on pitkälti työntekijän vastuulla, joten heidän ajattelustaan riippuu se, millaisena vuorovaikutustilanteet ilmenevät lasten arjessa. (Rasku-Puttonen 2006, 121.) Päiväkodin työntekijällä on vuorovaikutustilanteissa käytössään monia tapoja edetä ja pitää lapsi tilanteessa mukana. Tällaisia keinoja ovat mm. lasten omien kokemusten hyödyntäminen, myönteisen palautteen antaminen, kyseleminen, havainnollistaminen ja ystävällinen suhtautuminen lapseen. Lapset ovat erilaisia ja se on voimavara, jolla voidaan osoittaa lapselle, että juuri hän on kokemuksineen ja ominaisuuksineen ainutlaatuinen. Työntekijä voi osoittaa lapselle aidosti kuuntelevansa häntä tuodessaan keskustelussa esiin sellaisia asioita, joita hän ei olisi voinut saada tietoonsa muutoin kuin kuuntelemalla lasta. Lapselle tämä on tärkeä viesti, jotta hän voisi kokea, että hänen kertomallaan on todellista

merkitystä. Aito kiinnostus lapsen kertomaan asiaan on erittäin suuressa määrin tunnetason viesti siitä, että lasta arvostetaan. (Holkeri-Rinkinen 2009, 212, 220.)

Päiväkodin työntekijän oma persoona ja herkkyys ovat merkittävässä roolissa, kun pyritään hyvään kohtaamiseen lapsen kanssa. Ihan pienilläkin lapsilla on taito aistia tilanteiden perustunnelma. Jos lapsi kokee tilanteen ja työntekijän läsnäolon helläksi ja turvalliseksi, hän kykenee ottamaan käyttöön kaiken tietonsa ja taitonsa ja oppimaan vielä uutta. Jos taas työntekijä on välinpitämätön, ilmeetön ja passiivinen suhteessa lapseen, lapsen halu ottaa tähän kontaktia sammuu täysin. Työntekijältä vaaditaan kokonaisvaltaista fyysistä ja henkistä läsnäoloa, ettei lapsi hylkää vuorovaikutustilanteita työntekijän kanssa. (Kalliala 2009, 33.)

Innostava ja hedelmällinen tilanne syntyy silloin, kun sekä lapsi että työntekijä ovat aidosti kiinnostuneita siitä, mitä toinen ajattelee. Vastavuoroisuuteen ja kumppanuuteen perustuva keskustelu vaatii, että lapsi ja työntekijä innostuvat yhdessä pohtimaan asiaa siten, että lapsella on mahdollisuus kysellä ja tuoda esiin yllättäviäkin tapoja tulkita asiaa. Vain vastavuoroisessa, osallistavassa ja kohtaavassa toimintakulttuurissa saadaan lapsen ääni todella kuuluviin. (Karlsson 2003, 38.) Aidosti nähdyn ja kuullun tuleminen sekä lapsen maailman tavoittaminen edellyttää lapsen ja päiväkodin työntekijän välistä yhteistä aikaa, monipuolista yhdessä olemista ja yhdessä tekemistä. Päiväkodissa työntekijän on tärkeää osata kunnioittaa ja huomioida lapset kuuntelemalla, tekemällä kysymyksiä ja osoittamalla kiinnostusta lasten näkemyksiä kohtaan. Lisäksi työntekijän on osattava antaa lapsille tilaa kokeilla itse, oppia erehdysten kautta uusia asioita ja tukea näin lasten aktiivisuutta. (Holkeri-Rinkinen 2009, 243.)

Lasten sosiaaliset taidot sekä ryhmään kuulumisen tunne voivat vaihdella paljonkin. Vaikka lapsi on osa ryhmää, voi hän silti kokea olevansa yksinäinen. Oman äänen esiin saaminen ja huomatuksi tuleminen eivät aina onnistu helposti - lapsen toiveena on kuitenkin olla hyväksytty toisten silmissä. Päiväkodin työntekijän pienimmätkin eleet, kuten lämmin katse ja

hymy riittävät lapselle usein huomion osoittamiseksi. Samalla ne ovat myös viesti välittämistä. (Holkeri-Rinkinen 2009, 216.) Kaikilla ihmisillä on halu ja tarve tulla kuulluksi, nähdyksi ja ymmärretyksi. Lapselle tämä tarve on aivan erityinen. Sen kautta kehittyvät ja vahvistuvat itsetunto sekä luottamus toisiin ihmisiin. Lapsi kaipaa ja tarvitsee toistuvaa ja ehdotonta viestiä siitä, että hän on hyväksytty sellaisenaan, kaikkine heikkouksineen ja vahvuuksineen. Kun lapsi huomaa, että hänet nähdään ja hyväksytään omana itsenään, hän oppii luottamaan siihen, että on riittävän hyvä ja tärkeä. (Mattila 2011, 30 - 32.)

2.3 Pienryhmät päiväkodin toimintamuotona

Pienryhmätoiminta on monissa päiväkodeissa yksi keskeisimmistä toimintamuodoista. Pienryhmätoiminta on kuitenkin vielä nuorta ja sen käyttöönotto on ollut päiväkotimaailmassa suuri kehitysaskel. Pienryhmien toiminnan sisältöön ei ole toistaiseksi luotu valtakunnallisia ohjeita. Kunkin pienryhmän työntekijöiden vastuulla on oman ryhmän toiminnan suunnittelu ja toteutus. Tästä johtuen pienryhmät voivat olla hyvin erilaisia jo pelkästään yhden päiväkodin sisällä. Toivomme, että pienryhmien yleistyessä niiden sisällön määrittäminen sekä tarjoamien mahdollisuuksien tietoinen hyödyntäminen on keskeisellä sijalla kehitettäessä päiväkotien kasvatustyötä laajemmin. Pienryhmiä hyödyntämällä voidaan tukea lapsen yksilöllisiä oppimisvalmiuksia. Päiväkodin pienryhmät mahdollistavat työntekijälle suotuisan ympäristön seurata ja havainnoida aktiivisesti yksittäisten lasten oppimista ja taitoja. Pienryhmät mahdollistavat erilaisten oppimistyylien ja oppimistavoitteiden huomioimisen toiminnassa. Pienryhmiä voidaan käyttää tarvittaessa myös erilaisten menetelmien kokeilemiseen. Lisäksi pienryhmät palvelevat siten, että lasten on niissä helpompi toteuttaa itseään ja heidän väliset sosiaaliset suhteet syvenevät. (Peda.net.)

Pienryhmien etu näkyy myös siinä, että yksittäinen lapsi tulee paremmin kohdatuksi sen sijaan, että energia kuluu suuren ryhmään ohjaamiseen ja hallintaan. Lapsi tarvitsee yksilöllistä huomiota ja hakee sen usein myös suuressa ryhmässä. Lasten huomionhakuisuudesta johtuen ryhmätilanteen ohjaaminen voi olla haastavaa. Lähtökohtana pienryhmätoiminnassa on vuorovaikutuksen suunnittelu ja sen mahdollistaminen. Pienemmässä ryhmässä on mahdollisuus lapsen yksilölliseen huomiointiin ja aitoon kohtaamiseen. Pienryhmässä lapsi kykenee hallitsemaan omaa toimintaansa paremmin, olemaan oma itsensä ja tulemaan näkyväksi. (Mikkola & Nivalainen 2009, 32-33.)

Päiväkodin pienryhmätoiminta vaatii työntekijöiden sitoutumista sekä yhteistä tahtoa ja päätöksentekoa. Kaikkien päiväkodin työntekijöiden tulee olla tietoisia siitä, mitä pienryhmällä tavoitellaan ja miksi se koetaan tärkeänä toimintamuotona. Pienryhmien käynnistäminen ja ylläpitäminen vaatii sitoutumista kaikilta, myös muilta kuin pienryhmän vetäjiltä. (Maunula 2005, 15.) Pienryhmien muodostamiseen on päiväkodissa monenlaisia tapoja. Lapset voidaan muodostaa ryhmiin ikä- ja kehitystason mukaan, jolloin kaikki ryhmän lapset ovat tiedoilta ja taidoiltaan suunnilleen samantasoisia. Toisaalta ryhmät voidaan muodostaa myös siten, että lapset ovat eri-ikäisiä ja sitä kautta taidoiltaan ja tarpeiltaan myös erilaisia. Tällöin erilaiset lapset voivat oppia toinen toisiltaan. (Vilén, Vihunen, Vartiainen, Siven, Neuvonen & Kurvinen. 2006, 466.)

Pienryhmässä toimiminen antaa malleja ja valmiuksia monia arkielämän tilanteita varten. Se tarjoaa mahdollisuuksia aktiiviseen toimintaan ja kanssakäymiseen ryhmän jäsenten kanssa sekä mahdollistaa sellaisten asioiden ilmaisemisen, joita lapsi ei suuressa ryhmässä uskaltaisi ilmaista. Pienryhmätyöskentely tapahtuu ryhmän ehdoilla. Pienryhmässä jokaisella ryhmän jäsenellä on mahdollisuus olla vuorovaikutuksessa ryhmän muiden jäsenten kanssa. Siponen (2005, 84) toteaa, että pienessä ryhmässä lapsi saa mahdollisuudet itsensä ilmaisuun ja hyväksytyksi tulemiseen. Keskinäisen tuntemuksen ja luottamuksen lisääntyessä myös turvallisuus

kasvaa. Pienryhmissä jäseniä on tavallisesti kahdesta kymmeneen. Päiväkodin pienryhmissä lapsia on yleensä neljästä seitsemään. (Kaukkila & Lehtonen 2007, 17.)

Mikkolan ja Nivalaisen (2010, 31–34) mukaan lapsi hyötyy pienessä ryhmässä toimimisesta, rauhallinen arki pienessä ryhmässä lisää lapsen hyvinvointia. Pienryhmätoiminnassa myös päiväkodin työntekijän hyvinvointi lisääntyy. Hänen on otettava huomioon jokainen pienryhmänjäsen henkilökohtaisine ominaisuuksineen, mutta hän voi siitä huolimatta aidosti keskittyä yksittäiseen lapseen. Pienryhmän tavoitteena ja tarkoituksena on huomata ja huomioida lapsi ja luoda sellainen ilmapiiri, jossa lapsen on helppo ilmaista itseään ja mielipiteitään. Pienryhmässä lapsella on mahdollisuus olla oma itsensä ja oppia suhteuttamaan omia taitojaan tilanteeseen sopivaksi sekä tunnistamaan omien tekojensa seuraukset ja vaikutukset toisiin ihmisiin. Pysyvissä ryhmissä ryhmäläisten välinen kommunikaatio ja yhteistyö hioutuvat ja ryhmässä opitaan ymmärtämään, mitä jokainen sanomisillaan tarkoittaa.

2.4 Kasvatuskumppanuus päiväkodin keinona tukea lasta yhteistyössä perheen kanssa

Kasvatuskumppanuudessa päiväkodin työntekijät ja vanhemmat tukevat toisiaan lapsen kasvuun, kehitykseen ja oppimiseen liittyvissä asioissa. Tieto ja asiantuntemus lisääntyvät tiiviin vuorovaikutuksen ansiosta, joka omalta osaltaan turvaa lapsen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin. (Keskinen & Virjonen 2004, 81.) Kun päivähoidossa huomioidaan vanhempien ajatukset, kasvatuskäsitykset ja toiveet, vanhemmat voivat kokea osallistuneensa oman lapsensa kasvuun ja kehitykseen päiväkodissa. Työntekijöiden ja vanhempien välille on tarkoitus luoda luottamuksellinen ilmapiiri, joka on kasvatuskumppanuuden tärkein tavoite. (Kaskela & Kekkonen 2006, 36.)

Kasvatuskumppanuus merkitsee vanhempien ja päiväkodin työntekijöiden välisen yhteistyön monipuolistamista ja syventämistä.

Kasvatuskumppanuudessa tuodaan koti ja päiväkotiki lähelle toisiaan. Perheiden subjektiivinen oikeus päivähoitoon eli perheiden oikeus käyttää päivähoitopalveluja itse arvioimansa tarpeen mukaan, on laajentanut vanhempien mahdollisuutta saada tukea kasvatustehtävälleen. Vanhempien mahdollisuus jakaa kasvatustavastuutaan luo tarpeen päiväkodin työntekijöiden ja vanhempien väliselle kasvatuskumppanuudelle. (Kaskela & Kekkoni 2006, 18, 20.)

Haasteen kasvatuskumppanuuden toteuttamiselle tuo Suomen lyhyt perinne siitä, miten vastuu lapsen kasvatuksesta jaetaan vanhempien ja päivähoidon kesken. (Alasuutari 2003, 68.) Varhaiskasvatuksen vaatimus ja velvoite kasvatuskumppanuudesta on vastaanotettu päiväkodeissa ristiriitaisin tuntein. Ajatus perheen osallisuudesta päiväkodissa tehtävään kasvatustyöhön sekä entistä tavoitteellisemmasta ja tietoisemmasta tukemisesta herättää työntekijöissä hämmennystä. Pohditaan sitä, onko työn kohteena lapsi, vanhemmat vai koko perhe? Vaikka vanhempien ainutlaatuista ja ensisijaista asiantuntijuutta oman lapsen asioissa on mahdoton ohittaa, on perheiden kanssa tehtävän yhteistyön koettu heikentävän pedagogiikkaa ja tuovan päiväkodille liikaa vastuuta koko perheen tukemisesta. (Mikkola & Nivalainen 2009, 11.) Varhaiskasvatuksen valtakunnallisten linjausten (2002, 18) mukaan päiväkodin työntekijöiden tehtävänä on edellä mainituista vastuukysymyksistä huolimatta luoda edellytykset vanhempien kanssa tehtävälle yhteistyölle sekä tukea vanhemmuutta ja kodin kasvatustyötä.

Kasvatuskumppanuudessa on merkityksellistä työntekijän, vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutussuhteen vahvistaminen. Kasvattajien ja vanhempien välisillä säännöllisillä keskusteluilla ja tiedonvaihdoilla voidaan helpottaa lapsen siirtymistä kodin ja päiväkodin välillä. Kasvatuskumppanuudessa lapsen kaksi ensisijaista kasvupaikkaa muodostavat fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen kokonaisuuden. Olennainen osa tätä kokonaisuutta on vanhempien ja päiväkodin työntekijöiden kyky dialogiin ja vastavuoroiseen suhteeseen toistensa

kanssa. (Kaskela & Kekkonen 2006, 23-24.) Päiväkodin työntekijöiltä vaaditaan hienotunteisuutta, perheen tilanteen ymmärtämistä ja kykyä nähdä millainen yhteistyömuoto kullekin perheelle sopii. Vanhempia osallistavassa yhteistyössä työntekijä kannustaa vanhempia yhteistyöhön luomalla sille hyvät edellytykset ja pyrkimällä rakentamaan keskinäistä luottamusta. (Koivunen 2009, 152.)

3 VALOKUVATYÖSKENTELY TYÖMUOTONA

3.1 Valokuvatyöskentelyn monet mahdollisuudet

Elämän merkityksellisiä, erityisiä ja arkisia hetkiä kuvataan nykyaikana jatkuvasti. Kameratekniikka ja valokuvaaminen kuuluvat ihmisten arkeen ja ovat mahdollisia periaatteessa kaikille. Digi- ja kännykkäkameroiden myötä valokuvaamisesta on tullut jokapäiväistä. Tärkeitä hetkiä ikuistetaan ensimmäisistä raskaudenaikaisista ultraraäänikuvista viimeisiin hengenvetoihin. Valokuva tallentaa arjen muistot ja dokumentoi automaattisesti yhteistä elämää. Kameroita annetaan enenevästi yhä varhaisemmin lasten omaan käyttöön ja nuoret tutkivat tottuneesti itseään ottamalla kuvia itsestään erilaisten virtuaalimaailmojen sivuille muiden arvioitaviksi. (Hentinen 2009, 36; Mäkiranta 2006, 63-64.) Valokuva on myös vahva taidemuoto ja hyvinvointia edistävä, terapeutti- ja väline. Valokuvien henkilökohtaisuus ja tarinallisuus toimivat reittinä valokuvan terapeutiksi merkityksiin. Elämme kuvien runsaudessa. Kaikkia otettuja kuvia ei enää edes teetetä kuviksi asti. Samalla on kuitenkin yhä mahdollista löytää valokuvista vahvoja elämyksiä tai niitä merkityksellisiä kuvia, joita vaalitaan kalleimpina aarteina. (Hentinen 2009, 148; Koffert 2009, 93.)

Valokuvan arkisen luonteen takia sen sovellusmahdollisuudet ovat moninaiset. Terapiatyössä valokuvat ja valokuvaus ovat osa hoitoa. Sosiaali-, kasvat- ja terveysalan ammattihenkilöiden ennaltaehkäisevä,

hoitava, ja kuntouttava valokuvauksen käyttö on puolestaan valokuvaterapeuttisten työmuotojen hyödyntämistä. Valokuvaterapeuttisten menetelmien olemassaolo ja käyttö on tullut tunnetuksi Suomessa vasta 1990-luvulla. Nuoresta historiastaan huolimatta valokuvatyöskentely on kasvattanut suosiotaan viime vuosien aikana sosiaali- terveys- ja kasvatusalalla. Sitä on käytetty monipuolisesti ja onnistuneesti erityisesti hoito- ja kuntoutustyössä. (Halkola 2009, 13.)

Valokuvan avulla voidaan tuoda päivänvaloon asioita, jotka eivät ehkä muuten tulisi esiin tai joista ei huomaisi kysyä tai kertoa. Yksilölle merkityksellisiä valokuvia voidaan käyttää monin tavoin apuna, kun halutaan tutustua itseän paremmin. Tunnetuin valokuvatyöskentelyn työmuoto Suomessa on tällä hetkellä voimauttavan valokuvan menetelmä (ks. luku 3.3, s. 20). Menetelmän on kehittänyt sosiaali- ja taidekasvattaja Miina Savolainen. Savolaisen luoma voimauttavan valokuvan menetelmä on osaltaan rohkaissut ja innoittanut useita sosiaali-, terveys- ja opetusalan yhteisöjä käyttämään valokuvausta asiakkaidensa kanssa. (Halkola 2009, 19.) Voimauttava valokuvaus toimii myös oman kehittämishankkeemme vahvana pohjana.

Valokuvaterapeuttisten työmuotojen käyttäminen vaatii monipuolista ammattitaitoa. Psykoterapia ja terapeuttinen työ luovat ammatillisen perustan, jolle valokuvaterapian menetelmien osaaminen perustuu. Työmuodon opettelussa ammatillisesta perustasta riippumatta on keskeistä menetelmien omakohtainen kokeilu ja kokeminen. Oppimisprosessissa saadut oivallukset ja itseymmärryksen lisääntyminen hämmästyttävät yhä uudestaan jopa menetelmän kokeneitakin käyttäjiä. (Halkola 2009, 17.) Miina Savolainen (2009, 211-212) pitääkin terapeuttisessa valokuvauksessa sen käytön ehtona aina valokuvauksen valta-asetelmien purkamista. Sen kautta voi ymmärtää, mitä kuvattavaksi asettuminen vaatii ja tarkoittaa, sitä on kokeiltava ensin itse, mutta myös opiskeltava tietämisen tasolla minkälaista valtaa kuvaajalla on suhteessa kuvattavaan.

Valokuvaterapeuttisessa työssä käytetään asiakkaalle merkityksellisiä kuvia väylänä itsehavainnointiin, ymmärrykseen ja muutokseen. Valokuvien avulla voidaan tuoda päivänvaloon asioita, joihin yksin sanat eivät yllä. Terapeuttisessa vuorovaikutussuhteessa asiakkaan on mahdollista tarkastella elämäänsä uudessa valossa, oppia itsestään uutta ja muuttua (Halkola 2009, 13.) Valokuvaterapian uranuurtaja Judy Weiser (2008) jakaa valokuvaterapian menetelmät viiteen alueeseen, joita valokuvatyöskentelyssä voidaan hyödyntää. Jaottelussa ensimmäisenä ovat asiakkaan ottamat tai luomat kuvat, myös kerätyt. Toisena ovat asiakkaasta otetut kuvat (sekä poseeratut että spontaanit tilannekuvat). Kolmantena ovat omakuvat (asiakkaan itsestä tekemät), neljäntenä perhekuvat (lapsuuden perhe ja nykyperhe) ja viidentenä kuvaprojektiot, joissa näkyvät kuvattavan oma prosessi ja luomus.

Kaiken kaikkiaan valokuvaterapeuttisten työmuotojen käyttäminen edellyttää työntekijältä aktiivista, kiinnostunutta ja ihmisen voimavaroista vakuuttunutta otetta. Valokuvien ottamiselle ja tutkimiselle pitää olla riittävästi aikaa. Työntekijän tulee kunnioittaa asiakkaan kuvakertomuksia, havaintoja ja tulkintoja. Myös mahdollisuus havaita asiakkaan erilaisia tunnelatauksia kuvien äärellä ja niiden työstäminen vaatii työntekijältä aitoa paneutumista ja kiinnostusta. Tämä ei onnistu myöskään ilman työntekijän taitoa luoda lämmintä, luottamuksellista ja turvallista työskentelysuhdetta kuvattavaan. Valokuvauksen tekninen osaaminen ei ole ensisijaisen tärkeää. Perustaidot riittävät ja lisää taitoja voi ottaa haltuun askel askeleelta. (Halkola 2009, 17-18.)

Valokuvan saamaa suosiota työskentelymenetelmänä selittää varmasti osin se, ettei ole olemassa yhtä oikeaa tai jotakin väärää tapaa katsoa valokuvia. Työskentelyä määrittävät työntekijän ja asiakkaan suhde, mutta myös niin asiakkaan kuin työntekijän persoonallisuus, työskentelyn tavoite ja hetkeen liittyvät tekijät intuitioineen. Työskentelytapoja voi luoda ja kehittää loputtomasti ja samankin kuvan kanssa voi työskennellä useilla erilaisilla keinoilla (Weiser 1999, 27.) Erilaisia ja uusia työskentelytapoja valokuvien

kanssa voidaan siis luoda ja kehitellä tilanteen, tavoitteiden ja tarpeiden mukaan. Työntekijän ja asiakkaan on kuitenkin hyvä tutkia yhdessä, minkälainen kokemus asiakkaalle oli olla mukana tarkasteltavan kuvan tapahtumassa (Koffert 2009, 100-101.) Työskentelyn ydin on toisaalta asiakkaan vastauksissa, mutta ainakin yhtä paljon kaikessa muussa mitä tapahtuu: nonverbaalissa viestinnässä, ilmeissä, kehon kielessä, jännityksen ja tunnelman muutoksissa ja tauoissa. (Weiser 1999,33.)

Valokuvan käyttämistä työmuotona ei ole juurikaan kokeiltu päiväkodeissa. Joitakin kokeiluhankkeita on kuitenkin toteutettu. Johansson & Kumpulainen (2010) ovat hyödyntäneet valokuvaa päiväkotiympäristössä pyrkimällä voimauttamaan esikouluikäisiä yksittäisellä muotokuvauskerralla. Laihonen (2009) on puolestaan keskittynyt tutkimaan hoidossa olevien lasten valokuvaamisen merkitystä keinona tuoda päivähoitoa enemmän näkyväksi lasten vanhemmille. Glad, Hintikka & Jokiranta (2009) ovat kokeilleet valokuvausta esikoululaisten minäkäsityksen vahvistajana.

3.2 Nähdyksi tuleminen valokuvatyöskentelyssä

Syntyessään ihmislapsi on vielä vailla käsitystä, siitä minkälainen hän on. Toisten ihmisten katseet, kosketus ja äänenpainot alkavat rakentaa vauvan mieleen hänen käsitystä itsestään. Se, miten lapsi tulee varhaisissa suhteissaan kohdatuksi ja nähdyksi, määrittelee sitä, miten arvokkaana hän itseään pitää kaikkine tunteineen ja tarpeineen. Pienelle vauvalle ja lapselle häntä hoivaavan aikuisen kasvot ovat peili, sille miten huikea ja upea hän on tai yhtä lailla sille, miten raskas ja vaativa hän on. Se, miten yksilö on tullut elämänsä varrella nähdyksi, on syvästi merkityksellistä. Tämä kokemus määrittelee vielä aikuisuudessakin sitä, miten ihminen kokee kuuluvansa toisten joukkoon – olenko ulkopuolinen ja erilainen, vai kelpaanko näin? (Siltala, 2003,17-18; Broberg, Almqvist & Tjus. 2005, 113-114.)

Vastavuoroinen, lempeä ja lämmin katse vahvistaa yhteyden kokemusta toisiin ja luo käsitystä oman itsen korvaamattomuudesta ja ainutlaatuisuudesta. Vastaavasti katseella voidaan viestiä toistuvasti mitätöintiä, pilkkaa ja halveksuntaa ja tuomita ihminen ulkopuoliseksi itsen ja toisten yhteydestä. Lapsella on suuri uhka jäädä näkymättömäksi, jos vanhemman tai lasta hoitavan aikuisen mielen ja elämän täyttävät muut asiat, eikä lapselle kyetä olemaan hyväksyvästi ja aidosti läsnä. Tällöin peili, josta lapsi näkee itsensä, on samea ja vääristynyt sekä vahvistaa lapselle arvottomuuden ja irrallisuuden tunnetta. (Kalland 2003, 207, Niemelä 2003, 249.)

Viime vuosina auttamis- ja sosiaalialan kentillä on syntynyt näkemys siitä että, ihmisen on eheytyäkseen ja voidakseen hyvin voitava rakentaa selkeä mielikuva elämäntarinastaan. Suotuisassa tilanteessa yksilö on voinut kasvaa riittävästi hyvää heijastavien peilien äärellä ja muodostaa itsestään sitä kautta sopivasti eheän ja realistisen käsityksen. Sameiden peilien keskellä varttuneelle valokuvaaminen ja valokuvatyöskentely on yksi keino tarjota korjaavia kokemuksia hyväksyvästä katseesta. Valokuvatyöskentelyn avulla voidaan korjata vääristyneitä lapsuuden peilejä (Savolainen 2008, 167- 169.)

Valokuvausprosessin aikana asiakkaan on mahdollista saada korjaavia kokemuksia työntekijän hyväksyvän katseen kautta ja tulla nähdyksi uudelleenlaisella tai erilaisella tavalla. Korjaavan kokemuksen saavuttamiseksi työntekijän on keskeistä ymmärtää, miten herkkä kuvaustilanne on. Työntekijän tulee oivaltaa asiakkaan menneisyyden merkitys kuvaustilanteessa, kuulla asiakasta aisteillaan ja tavoittaa, mitä asiakas tarvitsee kokeakseen olonsa mahdollisimman turvalliseksi kameran edessä. Asiakkaan ei ole välttämättä lainkaan helppoa luottaa siihen, että työntekijä näkee hänet hyvänä ja lempeän linssin läpi. Nähdynsi tuleminen voi olla pelottavaa ja uhkaavaa. Työntekijän on tärkeä tiedostaa kuvaustilanteessa olevansa korjaavan peilin roolissa: hän on asiakkaalle peili, joka vahvistaa katseellaan, sanoillaan ja läsnäolollaan, että kaikki se, mikä kameraan

tallentuu, on ainutlaatuista, kaunista ja arvokasta. Tämän onnistuessa työntekijän hyväksyvän katseen avulla voidaan onnistua korjaamaan lapsuuden peilien vääristymää ja tuoda lohtua, uusia näkökulmia ja selityksiä oman itsen ymmärtämiseen, silloin kun elämään on aiemmin sisältynyt vain vähän hyviä, turvallisia ja kannattelevia muistoja. Savolainen 2008, 148-149, 168.)

Oman kehittämishankkeemme äärellä ajattelemme, että on tärkeää, osata auttamisen ammattilaisina korjata ja eheyttää, mutta myös ennaltaehkäistä. Tehtävänä on tarjota lapselle riittävän hyviä, suvaitsevaisia ja kärsivällisiä katseita myös päivähoidossa sekä jakaa lasten vanhempien kanssa kokemuksia siitä, miten arvokas ja hieno lapsi heillä on. Päiväkodin työntekijöillä on erityinen mahdollisuus toimia lapsen kasvun lisäpeilinä. Yksittäisen päiväkotipäivän aikana, keskellä arjen toimia, työntekijälle tarjoutuu useita mahdollisuuksia nähdä lapsi erityisenä ja ainutlaatuisena. Päiväkodin työntekijöiden tehtävänä voisi olla laajemmin ajateltuna pitää huoli siitä, että lapsi saa kasvaessaan kokea olevansa erityinen, muistamisen ja valokuvaamisen arvoinen (Harju 2009, 232.)

3.3 Valokuva voimauttajana

Voimautumisen käsite on käännös englanninkielisestä sanasta *empowerment*. Käsitteenä voimautuminen pitää sisällään ajatuksen yksilön subjektiudesta ja vallasta omaan elämäänsä (Savolainen 2009, 212.) Voimautumisen voidaan sanoa olevan ikään kuin ihmisestä itsestään lähtevää sisäisen voimantunteen kasvuprosessia. Työntekijänä on keskeistä oivaltaa, että toista ihmistä ei voi voimauttaa vaan halu siihen lähtee aina yksilöstä itsestään. Työntekijänä voi vain auttaa toista voimaantumaa. Voimaantuminen näkyy yksilössä: hänen elämänhallintansa ja hyvinvointinsa kasvaa, itsetunto lisääntyy ja hänellä on tunne ja kokemus siitä, että hän määrää itse itseään. (Siitonen 1999, 14; Räsänen 2006, 13-14.)

Voimauttava valokuvaus on tullut Suomessa tunnetuksi parhaiten viime vuosina Miina Savolaisen urauurtavan kehittämistyön tuloksena. Savolaisen kuvaamia voimauttavia valokuvia lastenkotinuorista on ollut esillä laajasti Suomessa erilaisissa foorumeissa. Savolaisen voimauttavan valokuvan menetelmään perustuva Maailman ihanin tyttö -näyttely jatkaa valloitustaan tällä hetkellä myös Suomen ulkopuolella ja pidettiin mm. loppuvuodesta 2011 Yhdysvalloissa, New Yorkissa. Voimauttavan valokuvauksen voimakkuus näkyy mm. siinä, että sen käyttömahdollisuudet ovat moninaiset. Sitä voidaan käyttää niin yksilöiden kuin erilaisten ryhmien voimaantumisprosessien aikaansaajana. Siinä voidaan hyödyntää erilaisia lähestymistapoja, esimerkiksi omakuvien ottamista, kuvaustilanteen vuorovaikutusta ja yksilön omia albumikuvia. Voimauttavassa valokuvatyöskentelyssä valokuvia ja valokuvaamista voidaan käyttää välineinä vuorovaikutussuhteiden parantamiseen, abstraktien ja tunnepitoisten asioiden selkiyttämiseen, voimavarojen vahvistamiseen sekä oman minä tai yhteisöjen toiminnan reflektointiin ja kehittämiseen. (Savolainen 2009, 211.)

Voimauttavassa valokuvatyöskentelyssä on keskeistä asiakkaan itse tuottamien ajatusten toteuttaminen. Asiakas kuvataan aina sellaisena kuin hän itse toivoo. Työntekijän on olennaista sisäistää ja muistaa asiakkaan määrittelevän sen, mikä edustaa hänestä hyvältä tuntuvia asioita. Työntekijän on oltava itsereflektiivinen. Hänen on varmistettava, että ei tiedostamattaan pyri toteuttamaan piilo-opetussuunnitelmaa, jossa pyrkii muovaamaan asiakasta omien arvojensa suuntaan. Työntekijällä ei ole oikeutta tehdä valintoja asiakkaan puolesta. Hänellä on mahdollisuus olla läsnä keskustelemassa omista ajatuksistaan vain pedagogisesti tai terapeutisesti mielekkäällä tavalla. Työntekijän tulee aina kunnioittaa asiakkaan kuvakertomuksia, valintoja, havaintoja ja tulkintoja.. Kuvauskertoja on tärkeää olla riittävän monta. Valokuvaamiseen totuttautumisessa asiakasta auttaa toisto. Luottamuksen kasvaessa kuvaajaa ja menetelmää kohtaan, kuvaaminen ja työskentely helpottuvat. Useampien kuvauskertojen

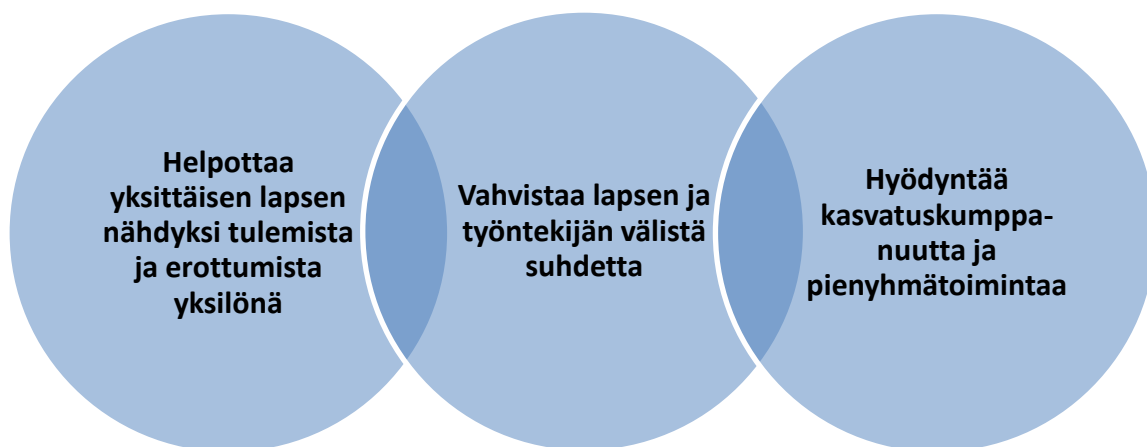
myötä asiakas alkaa löytää sellaisia kuvia itsestään, joista hän pitää. (Halkola 2009, 17; Savolainen 2009, 152-153, 222.)

Voimautuminen on prosessi, joka kasvaa ja etenee sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Siihen liittyvässä valokuvaamisessa ja valokuvien merkitysten hahmottamisessa ollaan yhteydessä yksilön tarpeeseen jakaa omaa sisäistä kokemusmaailmaansa ja tulla ymmärretyksi. Voimauttavassa valokuvatyöskentelyssä tulee näkyväksi ihmisen kaipuu tulla syvästi ymmärretyksi ja tyydytetyksi myöhemmissä ihmissuhteissa ja samalla se, miten, rajallista ja haavoittuvaa ihmisten välinen vuorovaikutus luonteeltaan aina on. Voimauttavan valokuvaamisen voi sanoa olevan dialogisuuden ja läsnäolon oppimista - ainoa keino toistemme tavoittamiseen on lopulta kuuntelemisen, eläytymisen ja näkemisen lahja. (Savolainen 2009, 227.)

4 PÄIVÄKODISSA TOTEUTETTAVAN VALOKUVA- TYÖSKENTELYHANKKEEN LÄHTÖKOHDAT

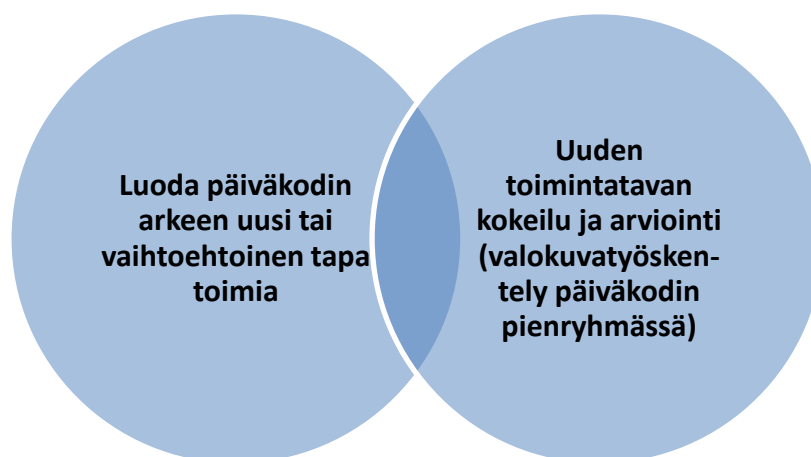
4.1 Valokuvatyöskentelyhankkeen tavoitteet ja kehittämistehtävät

Valokuvatyöskentelyhankkeemme tavoitteena oli vahvistaa päiväkodin työntekijän ja lapsen välistä suhdetta. Toisena tavoitteenamme oli tukea lapsen nähdäksi tulemistä ja erottumista yksilönä päiväkodissa. Lisäksi painotimme hankkeessamme kasvatuskumppanuutta saadaksemme valokuvatyöskentelyssä mukana olleista lapsista mahdollisimman kokonaisvaltaisen kuvan. Myös päiväkotien pienryhmätoiminta korostui työssämme, koska valokuvatyöskentelyn kokeilu tuntui mahdollistuvan parhaiten siinä ympäristössä (ks. kuvio 1).

Kuvio 1 Valokuvatyöskentelyhankkeen kehittämistavoitteet

Kehittämistehtävänäimme valokuvatyöskentelyhankkeessa oli luoda päiväkodin arkeen uusi tapa toimia, jotta edellä asettamiimme tavoitteisiin päästäisiin. Kehittämistehtävänäimme oli myös uuden toimintatavan toteuttaminen sekä sen arviointi (ks kuvio 2). Arvioimme toimintatapaa omien havaintojemme ja itsereflektiomme kautta. Lisäksi teimme arviointia hankkeessa mukana olleiden lasten haastatteluiden, heidän perheilleen suunnattujen kyselyiden sekä hankkeen lopuksi järjestämämme päätösjuhlalautteen avulla. Dokumentoimme päiväkirjaan hankkeen eri vaiheet ja havainnot toimintatavan kokeilusta lasten ja vanhempien kanssa. Nauhoitimme myös osan lasten kanssa käydyistä keskusteluista.

Kuvio 2 Valokuvatyöskentelyhankkeen kehittämistehtävät

Kehittämishankkeen perusta syntyy sen yhteydestä työelämän tarpeeseen. Kehittämisen ideana on muutos, jonka kautta tavoitellaan jotakin parempaa kuin aikaisemmat toimintatavat tai rakenteet ovat olleet (Rantanen & Toikko 2009, 16.) Työelämään linkittyvän kehittämishankkeen sisällä on myös kiinteästi ajatus teorian, kokemuksen ja ammattikäytäntöjen yhdistämisestä (Vilkkä 2005,13.) Valokuvatyöskentelyhankkeemme rakentui näiden ajatusten pohjalta. Yhdistimme teoriaa lapsen ja päiväkodin työntekijän suhteesta, kasvatuskumppanuudesta, pienryhmätoiminnasta ja valokuvatyöskentelystä. Sidoimme edellä mainitut asiat omaan kokemukseen ja ammattikäytäntöön. Sen kautta loimme kokeilemalla uuden tavan toimia: hyödynsimme valokuvatyöskentelyä päiväkodin pienryhmätoiminnassa.

4.2 Valokuvatyöskentelyhankkeeseen osallistujat ja resurssit

Hankkeemme kehittämisympäristönä toimi Liedon kunnan ylläpitämä Palomäen päiväkot. Palomäen päiväkodissa oli hankkeemme aikana hoidossa 51 lasta ja hoito- ja kasvatushenkilökuntaa 11. Palomäen päiväkodilla on käytössään nykyaikaiset, viihtyisät ja toimivat tilat, jotka ovat valmistuneet laajan peruskorjauksen myötä tammikuussa 2011. (Palomäen päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelma 2010-2011.)

Päiväkodissa toimii kolme kokopäiväryhmää: Pikkuliskot, Vesiliskot ja Tuliliskot 1-7-vuotiaille lapsille. Pikkuliskoissa on 14 1-3-vuotiaasta lasta, lastentarhanopettaja, lastenhoitaja ja lähihoitaja. Vesiliskoissa on 22 3-5-vuotiaasta lasta, sosionomi (AMK), sosiaaliohjaaja ja lähihoitaja, Tuliliskot (esiopetusryhmä) toimii Littoisten koulun Vierikossa 13 esikoululaisen, lastentarhanopettajan ja lähihoitajan voimin. (Palomäen päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelma 2010-2011.) Palomäessä jo valmiiksi käytössä oleva pienryhmätyöskentely tarjosi hankkeellemme hyvän maaperän;. Meidän oli selkeää lähteä sijoittamaan uuden toimintatavan kokeilua valmiiseen rakenteeseen. Hankkeeseen osallistui meidän lisäksi

Palomäen päiväkodin Vesiliskoryhmästä Kultakalat niminen pienryhmä, johon kuului kahdeksan 5-vuotiasta lasta: kaksi poikaa ja kuusi tyttöä. Lisäksi hankkeeseemme kuuluivat kiinteästi heidän vanhempansa.

Tärkeäksi osaksi valokuvatyöskentelyhankettamme muodostui mentorinamme toimiva Palomäen päiväkodin pitkältä ajalta hyvin tunteva, kiertävä erityislastentarhanopettaja Riitta Suvanto. Saimme häneltä runsaasti tukea hanketta suunnitellessamme, asettaessamme sen tavoitteita sekä miettiessämme käytännön toteutuksen realiteetteja. Mentorin tulisikin edustaa asiantuntijuutta omassa organisaatiossaan sekä edistää mentoroitavan oppimista ohjaamalla ja tukemalla. (Karjalainen 2010, 9-12.) Mentorimme vahva organisaation tuntemus ja kyky antaa palautetta ja raameja auttoi meitä hankkeen suuntaamisessa ja suunnittelussa sen eri vaiheissa. Hänen roolinsa säilyi merkityksellisenä koko hankkeemme ajan. Mentoroinnin ideana onkin kokemuksen ja osaamisen välittäminen mentoroinnin kohteena olevalle. (Karjalainen, Heikkinen, Huttunen & Saarnivaara 2006, 96.)

Toteuttamaamme valokuvatyöskentelyhankkeeseen ei tarvittu lisäresursointia. Pidimme jo hankkeen suunnitteluvaiheessa keskeisenä, että valokuvatyöskentely on mahdollista toteuttaa ilman mittavaa tai edes pientä lisäresursointia. Näimme tämän tärkeänä valokuvatyöskentelyn jatkuvuuden ja käyttökelpoisuuden kannalta. Päiväkotien budjetit ovat tunnetusti niukkoja ja näin ollen yksittäisen kalliin toimintatavan kokeilu olisi ollut lyhytnäköistä ja vain lisännyt todennäköisyyttä sille, että valokuvatyöskentelyhankkeemme olisi jäänyt yksittäiseksi kokeiluksi. Rantasen & Toikon (2005, 159) mukaan voidaan jopa todeta, että kehittämishankkeella ei ole varsinaista merkitystä ollenkaan, ellei sen seurauksena synny jotain käyttökelpoista.

4.3 Valokuvatyöskentelyhankkeen aikataulu ja eteneminen

Toteuttamamme valokuvatyöskentelyhanke lähti liikkeelle aiheen valinnasta, jonka jälkeen määrittelimme sen tavoitteet ja kehittämistehtävät (ks. kuviot 1 ja 2 s. 23). Suunnitteluvaiheessa keskityimme muokkaamaan hankkeen toteutusta ja valmistelimme kokeilua. Kolmannessa vaiheessa toteutimme itse hankkeen etukäteen määriteltynä ajankohtana. Tämän kokeilujakson jälkeen keskityimme toimintatavan arviointiin sekä hankkeen päättämiseen jonka yhtenä osana on tämä valokuvatyöskentelyhankeraportti. Kuvioon 3 olemme koonneet hankkeen eri vaiheet tiivistetysti.

9/2010	Hankkeen ideointia. Teoriaan tutustumista. Hankkeen tavoitteiden ja tehtävien määrittely
10/2010	Hankesuunnitelman kirjaaminen ja esittely päiväkodin ja päivähoidon johtajalle sekä mentorille. Osallistuminen Miina Savolaisen luennolle ja Miina Savolaisen konsultointi.
11- 12/2010	Hankkeen käytännön toteutuksen suunnittelu ja valmistelu. Tutkimuslupahakemus ja myönteinen päätös sille.
1/2011	Hankkeen esittely päiväkodissa. Tiedotteet ja lupakyselyt vanhemmille. Vanhempainilta.
2/2011	Toistemme valokuvaus. Käytännön asioiden järjestelyä ennen valokuvatyöskentelyn käynnistämistä.
3/2011	Valokuvatyöskentely alkaa omakuvien maalaamisella + niiden valokuvaus. Albumikuvien valinta, työstäminen ja vanhempien kertomusten kerääminen. Ensimmäinen lasten kuvauskerta. Toiminnan dokumentointia.

4/2011	Ensimmäisten valokuvien työstäminen. Toinen lasten kuvauskerta. Toiminnan dokumentointia.
5/2011	Valokuvien työstäminen. Kollaasien toteuttaminen. Päättösjuhla/Valokuvanäyttely. Toiminnan dokumentointia.
6/2011	Kyselyt vanhemmille.
8/11-3/12	Palautteen ja hankkeen loppuraportin kokoaminen.

Kuvio 3: Valokuvatyöskentelyhankkeen aikataulu

Alkusyksyn 2010 käitimme hankkeen ideointiin sekä tavoitteiden ja kehittämistehtävien tarkentamiseen. Hankesuunnitelman tarkennuttua esittelimme sen Palomäen päiväkodin johtajalle. Päiväkodin johtaja suhtautui suunnitelmaamme myönteisesti ja antoi meille monin tavoin vapaat kädet sen toteuttamiseen. Johtajan työtilanne oli tuolloin kuitenkin niin kuormittunut, että laajempi sitoutuminen hankkeeseen oli hänelle mahdotonta. Esittelimme hankesuunnitelman myös mentorillemme ja Liedon päivähoidonjohtajalle lokakuussa 2010. Konsultoimme suunnitteluvaiheessa myös suomalaiseen valokuvatyöskentelyyn voimakkaasti vaikuttanutta taidekasvattaja Miina Savolaista varmistaaksemme valokuvahankkeemme oikean suunnan ja mielekkyyden. Kaikki kokivat hankkeen tavoitteet ja tehtävät mielekkäinä. Sitä vahvisti valokuvahankesuunnitelmamme hyväksyminen ja sille luvan saaminen Liedon kunnalta pari kuukautta myöhemmin.

Marras-joulukuussa 2010 keskityimme käytännön toteutuksen tarkempaan rakentamiseen, perustelemiseen sekä valmisteluun. Heti alkuvuodesta 2011 tapasimme Vesiliskoryhmässä työskentelevät muut työntekijät ja kerroimme heille valokuvatyöskentelyhankeideastamme. Vuoden alussa lähetimme tiedotteen hankkeesta pienryhmän lasten vanhemmille sekä järjestimme tammikuussa 2011 samalle ryhmälle päiväkodissa

vanhempainillan, jossa kerroimme hankesuunnitelmasta ja sen tavoitteista. Lisäksi vanhempien oli mahdollista esittää heitä askarruttavia kysymyksiä hankkeeseemme liittyen. Samaan aikaan pyysimme vanhemmilta kirjallista lupaa lasten osallistumisesta hankkeeseen. Kaikki vanhemmat antoivat luvan lapsensa osallistumiseen. Ennen hankkeen aloittamista käytimme aikaa lasten kanssa toteutettavan valokuvatyöskentelyn aikataulutukseen, käytännön asioiden organisoimiseen sekä toistemme valokuvaamiseen (ks kpl 3.1 s.15). Varsinaisen valokuvatyöskentelyn kokeilun toteutimme vuonna 2011 helmi-toukokuun aikana Kultakalojen pienryhmässä. Ryhmän lapset ja vanhemmat toimivat hankkeemme kohderyhmänä koko toteutuksen ajan.

Toteuttamamme valokuvatyöskentelykokeilu piti sisällään erilaisia toimintakertoja, joihin pienryhmään kuuluvat lapset ja sekä osin myös heidän vanhempansa osallistuivat ja toteuttivat. Raportoimme kirjallisesti kaikkien toimintakertojen sisältöä ja havaintoja heti toimintakerran jälkeen päiväkirjaan. Heti toimintakerran jälkeen tapahtuvalla raportoinnilla pyrimme siihen, että kokemus säilyisi mahdollisimman todenmukaisena. Tämän valokuvatyöskentelyraportin käytännön kuvaukset perustuvat osin tähän pitämäämme päiväkirjaan. Salassapitovelvollisuuden ja anonyymiteetin säilyttämiseksi emme voi julkaista varsinaista päiväkirjaa tässä hankeraportissamme. Kuulan (2006, 88-90) mukaan kehittämishankkeeseen liittyvän materiaalin käsittelyssä tulee huolehtia luottamuksellisuudesta ja lupauksista. Hanketta käynnistäessämme lupasimme hankkeeseen osallistuvien lasten vanhemmille, etteivät heidän lapsensa ole millään tavoin tunnistettavissa hankeraportistamme, eivätkä kerätyt aineistot joudu kenenkään muun tietoisuuteen.

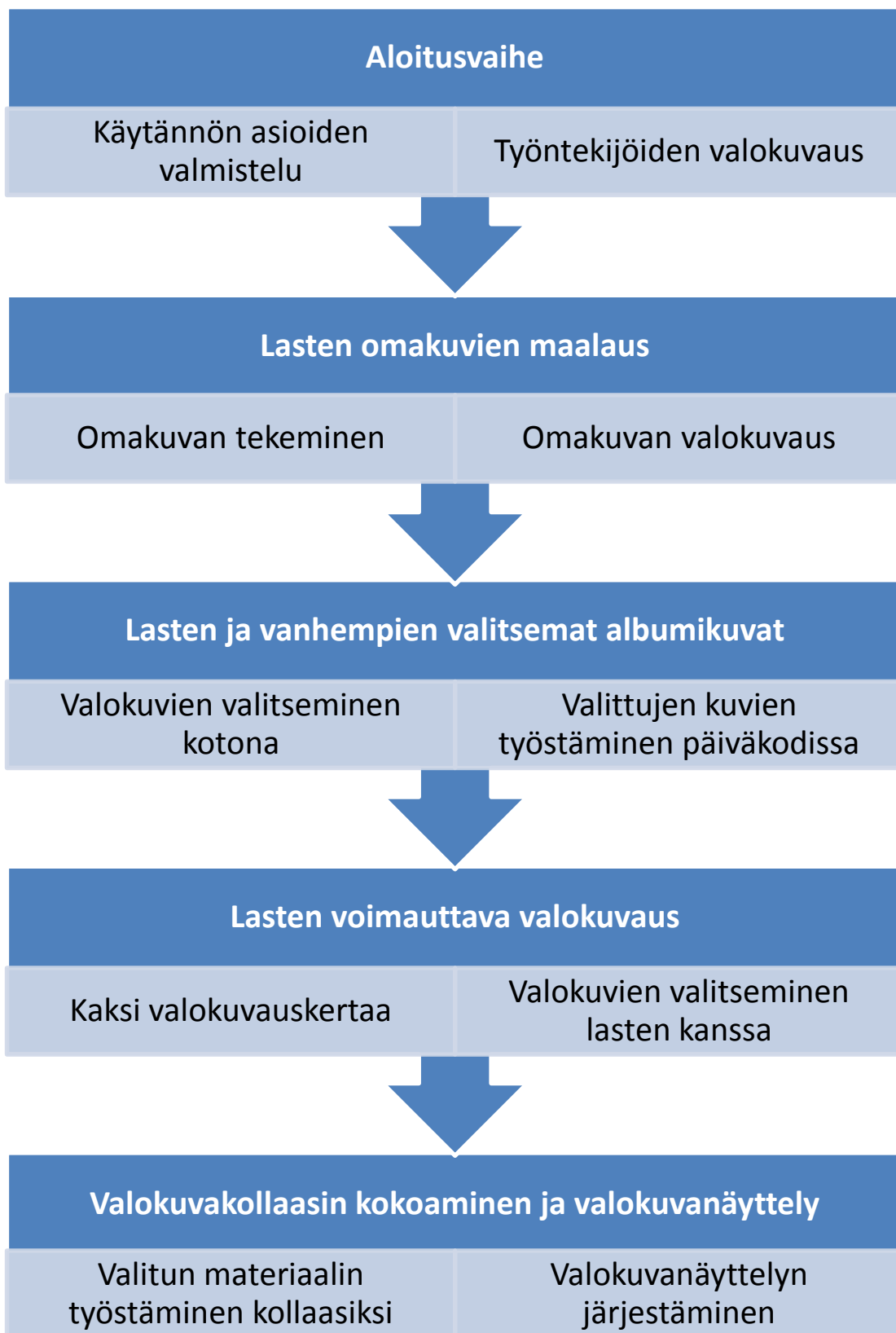
Päiväkirjatyöskentelyn lisäksi tallensimme toimintakertoja valokuviksi ja nauhoitimme lasten omia tunteita ja mielipiteitä toiminnasta. Toimintatavan kokeilun päättyessä toukokuussa 2011 lähetimme lasten vanhemmille avoimen kyselyn (ks. kpl 6.3 s. 60), jossa kartoitimme heidän näkemyksiään kokeilusta. Lasten vanhempien oli myös mahdollista antaa meille suoraa palautetta tilaisuudessa, jonka järjestimme toimintatavan kokeilun

päätyessä. Elo-syyskuussa 2011 kokosimme kyselyn tuloksia ja palautteita yhteen. Lokakuussa 2011 aloitimme hankeraportin kirjoittamisen ja kuvaamisen.

5 VALOKUVATYÖSKENTELYN TOTEUTTAMINEN PÄIVÄKODISSA

5.1 Valokuvatyöskentelyprosessin rakenne

Ennen valokuvatyöskentelyn kokeilua suunnittelimme selkeän rakenteen (kuvio 4) sille, miten valokuvatyöskentelyssä tullaan etenemään. Loimme suunnitelmasta prosessina etenevän kuvion, joka ohjasi omaa toimintaamme kehittämishankkeen aikana. Tavoittelimme samalla suunnitelmasta sellaista, jota kuka tahansa voisi jatkossa hyödyntää pohjana ryhtyessään käyttämään valokuvatyöskentelyä päiväkodissa.

Kuvio 4 Valokuvatyöskentelyprosessin rakenne

5.2 Aloituvaihe

Valmistauduimme hankkeen toiminnallisen osan toteuttamiseen eli uuden toimintatavan kokeiluun monin eri tavoin. Valmistautuminen piti sisällään sekä käytännön asioiden järjestelemistä että tietoista keskittymistä ja pysähtymistä valokuvatyöskentelyn tavoitteisiin ja arvoihin. Päätimme aloittaa jälkimmäisestä haasteesta. Kartoitimme yhteisissä keskusteluissamme valokuvatyöskentelyn tarjoamia menetelmällisiä mahdollisuuksia, rajoitteita ja aiempia vastaavia hankkeita. Luotimme ratkaisevamme toimintatavan kokeiluun liittyvät käytännön haasteet, jos keksimme itseämme hyvin motivoivan kehittämishankeidean. Visioidessamme vaihtoehtoja innostuimme siitä miten moniin asioihin valokuvatyöskentelyllä päiväkotimaailmassa voisi vaikuttaa. Päiväkodin kiireisen arjen ja niukkojen resurssien tuntemus tuki meitä kuitenkin realistisen hankesuunnitelman luomisessa. Pidimme yhteisistä keskusteluistamme vapaamuotoista päiväkirjaa, johon kokosimme keskeisimmät ideamme. Sovittuja suunnittelutapaamisia oli muutamia ja lisäksi kävimme ideoistamme keskustelua sähköpostitse ja yhteisten koulupäivien aikana. Näiden myötä myös kokeiluhankkeen tavoitteet ja kehittämistehtävät alkoivat selkiytyä.

Suunnitteluvaiheessa apua toi koulussamme pidetty Miina Savolaisen luentopäivä voimauttavasta valokuvauksesta. Koulutuspäivän yhteydessä meidän oli mahdollista käydä hänen kanssaan keskustelua hankeideastamme. Savolainen piti ideaa lähtökohdallisesti hyvänä, nostaen esiin kuitenkin sellaisia asioita, joita hankkeessamme olisi hyvä huomioida. Erityisen tärkeänä hän piti sitä, että kokeilemme itse kuvatuksi tulemista ja kuvaajana toimimista ennen työskentelyn aloittamista lasten kanssa sekä lasten ikätason mielessä pitämistä hankkeen eri vaiheiden toteutuksessa. Hioimme suunnitelmaamme vielä hänen näkemyksensä huomioiden.

Seuraavaksi jatkoimme valmistautumista varsinaiseen toiminnan kokeiluun pysähtymällä uudelleen valokuvatyöskentelyn keskiöön eli nähdyksi

tulemisen tärkeyteen ja vaikeuteen. Tällä tarkoitamme Miina Savolaisen korostamaa valokuvauksen valta-asetelmien purkamista, jonka mukaan työntekijä voi ymmärtää, mitä kuvattavaksi asettuminen vaatii ja tarkoittaa, vain kokeilemalla sitä ensin itse.

Pitääksemme kiinni tästä, sovimme, että ennen varsinaisen kokeiluhankkeen aloittamista kuvaamme toisiamme sovittuina ajankohtina kuvattavan toiveiden mukaisesti (kuvat 1 ja 2 s. 33). Toiselle meistä tilanne oli tuttu entuudestaan, mutta jälleen opettavainen – kuvattavaksi asettuminen haastaa aina. Tommy Hellsten (2005) on kuvannut sitä osuvasti kirjassaan *Muutos*: ”Monet jäävät mieluummin elämässään näkymättömiksi kuin asettuvat näytille. Ihminen huutaa maailmalle: Tässä minä olen, rakastaako minua kukaan? Ajatus, siitä ettei ole rakastettava on niin kauhistuttava, että monet jättävät huutamatta ja näyttäytymättä. Silloin ei koskaan tarvitse tietää totuutta, voi vain elätellä mielessään toivoa, toivossa on turvallista elää, sillä se on riskitöntä. Toisaalta, jokainen aavistaa, ettei se ole mitään elämää, vai olemista vailla identiteettiä ja vailla yhteyttä toisiin. Siinä ollaan vain säilössä, odottamassa sitä hetkeä, jolloin elämä voisi alkaa.” Kokeneellekin työntekijälle ja kuvattavalle uusi kuvaaja on aina heittäytyminen uuden katseen arvioitavaksi.

Valta-aseman purkamisen lisäksi keskinäiset kuvauskertamme tarjosivat mahdollisuuden saada tuntumaa etukäteen myös siihen, mitä on olla kuvaaja ja keskittyä kaikin voimin siihen, että kuvattavan olo olisi mahdollisimman rento ja luottavainen. Harjoituskuvauskertojen jälkeen kävimme yhdessä reflektiivistä keskustelua havainnoistamme ja kokemuksistamme sekä kirjasimme jälleen ylös keskeisimpiä ajatuksiamme. Harjoituskuvausten jälkeen olomme oli hyvin nöyrä. Toisen päässä pyöri ajatuksia siitä, miten paljon molempiin rooleihin asettuminen vaatii ja mikä merkitys etukäteisharjoitteiden tekemisellä oli ollut, jotta oikeasti voi tavoittaa mihin on ryhtymässä. Toinen puolestaan pohti, miten löytää ja rakentaa vielä vieraisiin lapsiin sellaisiin suhde, että valokuvatyöskentely voisi onnistua.

Kuvat 1 ja 2 Työntekijöiden valmistautuminen valokuvatyöskentelyyn

Seuraavaksi keskityimme käytännön asioiden järjestämiseen. Niitä tarkasti etukäteen hahmottamalla ja miettimällä halusimme varmistaa, että puitteet varsinaiselle uuden toimintatavan kokeilulle olisivat mahdollisimman selkeät. Tällöin voisimme keskittyä mahdollisimman esteettömästi valokuvatyöskentelyn kokeilemiseen lasten kanssa. Selvitimme, mistä saisimme tarvitsemamme kamerat käyttöömmek, missä otetut valokuvat kehitetään sekä minkälaisia askarteluvälineitä ja -materiaaleja päiväkodista löytyy valokuvatyöskentelyn eri vaiheisiin. Vaikka Palomäen päiväkodissa jokaisella ryhmällä on oma kamera, päätimme käyttää valokuvatyöskentelyssä lisäksi omia kameroitamme. Tähän päätökseen vaikutti käsityksemme siitä, että päiväkodin kiireinen arki tulisi rajoittamaan yhteen lapseen käytettävää kuvausaikaa. Tuttu kamera soisi meille mahdollisuuden keskittyä vain lapseen ja kuvaustilanteeseen eikä vieraan kameran käyttö veisi aikaa arvokailta kuvaushetkiltä.

Aikataulutus nousi käytännön asioita järjestettäessä hyvin keskeiseksi. Tämän vuoksi laadimme yksityiskohtaisen suunnitelman jokaisesta valokuvatyöskentelykerrasta (ks kuvio 4, s. 30). Suunnitelma muotoutui prosessinomaiseksi ja mukaili Weiserin ja Savolaisen näkemyksiä siitä, minkälaiset osa-alueet valokuvatyöskentelyssä ovat keskeisiä. Pyrimme ennakoimaan mahdollisimman tarkasti jokaisen viiden työskentelykerran sisältöä ja kulkua. Lisäksi kertasimme vielä ennen työskentelykertoja niiden sisältöä, tavoitteita ja etenemisestä, jotta meillä olisi mahdollisimman yhdenmukainen näkemys siitä, mitä olemme tekemässä.

5.3 Lasten maalaamat omakuvat

Käynnistimme lasten kanssa toteutettavan valokuvatyöskentelyhankkeen maaliskuussa 2011. Valokuvatyöskentelyprosessimme alkoi lasten omakuvien maalaamisella. Teimme työtä kahdessa osassa siten, että jo edellisellä viikolla ennen varsinaista omakuvien maalauskerhoa piirsimme lapsista pienryhmässä kokovartalon ääriviivat suurelle paperille. Samalla kerroimme, mihin niitä tullaan käyttämään. Keskustelimme lasten kanssa siitä, että tulevana keväänä pienryhmässä tehdään töitä omien kuvien ja valokuvien kanssa. Aloitimme varsinaisen omakuvien maalauskerran seuraavalla viikolla ja varasimme siihen tavallista pidemmän pienryhmäajan. Varasimme aikaa runsaasti, jotta jokainen lapsi saattoi keskittyä tekemään rauhassa oman näköisensä kuvan.

Lapset maalasivat omakuvat päiväkodin liikuntasalissa, jonne olimme levittäneet vaha- ja muoviliinoja suojaamaan lattiaa. Omakuvien maalaamiseen ja tekemiseen olimme laittaneet tarjolle peite- ja vesivärejä. Ohjeistimme lapsia kertomalla työssä olevan tärkeintä, että jokainen saisi maalattua itsestään juuri sellaisen kuvan kuin toivoo ja miltä itse kokee näyttävänsä. Meille syntyi tunne siitä, että lapset olivat innoissaan sekä tekemisestä että suurista, itsensä kokoisista kuvista, jollaisia heistä ei ollut aikaisemmin päiväkodissa tehty. Lapset uppoutuivat maalaamiseen ja keskittyivät omaan työhönsä. Heistä oli tärkeää, että kuvista tuli heidän itsensä näköisiä. Maalatessaan lapset miettivät tarkasti ulkonäköään, vaatteitaan ja luonnettaan. Lapset vaikuttivat motivoituneilta ja olivat kiinnostuneita paitsi omasta työstään, myös toistensa töistä. Saadessaan oman kuvansa valmiiksi, lapset saivat nousta ylös tutkimaan toisten tekemiä töitä.

Mielestämme omakuvista tuli värikkäitä ja jokainen lapsi koki saaneensa maalattua omannäköisensä, persoonallisen kuvan. Maalaamisen aikana kiertelimme lasten joukossa keskittyen vain ihasteluun ja kysymyksiin, joilla pyrimme selvittämään lasten tekemien päätösten syitä. Maalaustilanteessa

meidän oli välillä hankalaa niellä ohjaavat tai jotakin ehdottavat sanat ja antaa lapsen maalata oman näkemyksensä mukaan. Eräs tytöistä oli maalannut kuvansa taitavasti ja tehnyt itsestään kauniin. Kuvan ollessa lähes valmis hän sekoitti nopeasti violettiä väriä ja maalasi omakuvansa kasvot sillä. Kysyessämme lapselta, mitä tuo liila väri poskilla ja otsalla on, hän vastasi iloisena: *"Se on mustikkakeittoa, josta mä ihan hirveesti tykkään"*. Ihaillessamme toisen tytön kuvaa, ihmettelimme, miksi toisella puolella päätä on polkkatukka ja toisella puolella hiukset ylettyvät nilkkoihin asti. Hän vastasi, että: *"Täs on tällainen tukka, joka mulla on nyt ja täs on sellaiset ihanat, mitkä mä haluaisin"*.

Dokumentoimme omakuvatyöskentelyn valokuvaamalla ja kirjaamalla muistiin työskentelystä nousseita havaintoja. Lapset kertoivat mielellään omista maalauksistaan ja kirjoitimme ylös heidän sanojaan, havaintojamme tilanteesta ja tekemisen eri vaiheista. Valokuvasimme lapset omakuvansa vierellä kuvien valmistuttua (kuvat 3-5 s.36-37). Lapsesta yhdessä omakuvan kanssa ottamamme valokuva toimi samalla myös ensimmäisenä työnä, joka liitettäisiin koko kokeiluprosessin päätteeksi koottavaan valokuvakollaasiin omasta itsestä. Valokuvakollaasilla tarkoitamme tässä yhteydessä lapsen suurelle kartongille kokoamaa koostetta hänen koko valokuvaprosessin aikana tekemistään töistä ja hänestä sinä aikana ottamistamme kuvista.

Valokuvan ottaminen yhdessä omakuvan kanssa oli kokeiluprosessin ensimmäinen kuvauskerta ja siksi merkityksellinen niin lasten kuin meidänkin kannalta. Työntekijöinä pääsimme testaamaan ensimmäistä kertaa käytännössä taitojamme ja ajatuksiamme juuri tämän ryhmän kanssa. Lapset asettuivat kuvattavaksemme kukin omista lähtökohdistaan käsin. Tästä alkoi yhteinen matkamme johonkin uuteen ja vielä tuntemattomaan. Pyrimme luomaan kuvaustilanteesta mahdollisimman rennon ja myös seuraavia kertoja kannattelevan. Valmistelimme lapset valokuvaamiseen voimauttavan valokuvauksen perusteiden mukaisesti. Korostimme, että omakuvan viereen saa asettua miten haluaa ja että on

tärkeää tulla kuvatuksi juuri siten kuin haluaa ja parhaimmalta tuntuu. Monet lapsista intoutuivat pelleilemään ja ottamaan hassuja asentoja ja ilmeitä omakuviansa vierellä. Osaa kuvatuksi tuleminen jännitti kovasti.

Kuvat 3 ja 4 Omakuvamaalaus

Kuva 5 Omakuvamaalaus

Havaitsimme otettuamme lapsista ensimmäiset valokuvat, että heitä samalla riemastutti ja hämmensi mahdollisuus olla kuvattavana, miten ikinä halusivat ilman ennakko-odotuksia. Samalla oivalsimme, että työntekijän roolissa kyky pysähtyä valokuvaustilanteessa kunkin lapsen yksilöllisen olemuksen äärelle on tärkeää. Ilman sen tavoittamista mitä juuri tämä kuvattavana oleva lapsi tarvitsi ja haki kokeakseen kuvaamisen mukavana ja rentona, saattoi kääntää kuvaustilanteen hetkeksi kankeaan ja toimimattomaan suuntaan. Siinä missä toista lasta tuki rohkaisu, pelleily ja villiinnyttäminen kokeilemaan uutta, kääntyi se toisen kanssa päinvastaiseen suuntaan. Ymmärsimme, että jokainen tarvitsi kuvaustilanteessa mahdollisuuden tulla nähdyksi omalla tavallaan.

5.4 Lasten ja vanhempien valitsevat albumikuvat

Keskityimme prosessissa seuraavaksi lasten omiin, kotona valittuihin ja kotoa tuotuihin albumikuviin. Lasten koteihin lähettämissämme

tehtävänannoissa painotimme, että on ensiarvoisen tärkeää antaa lasten valita itse mieleisensä kuvat. Tavoitteenamme oli, että lapsi katselisi omia albumikuviaan yhdessä vanhempien kanssa ja valitsee kuvat, jotka kokee merkityksellisiksi, itseään kuvaaviksi ja jotka hän haluaa tuoda päiväkotiin muiden nähtäviksi. Vanhemmat saivat myös valita erikseen oman mieleisensä kuvan lapsesta.

Vanhempien osalta tavoitteenamme oli, että he pyrkivät valitsemaan sellaisen kuvan lapsesta, joka heidän mielestään kuvaa erityisesti heidän lapsensa persoonaa ja ainutlaatuisuutta. Kuvan lisäksi vanhemmat kirjoittivat, mikä heidän mielestään lapsessa on maailman ihaninta. Aikuisen halu vaikuttaa asioihin ja vaikeus pysyä taka-alalla sekä antaa lapsen tehdä valinta näkyi myös vanhempien roolissa. Moni äiti kertoi, kuinka olisi valinnut jonkun muun kuvan ja ihmetteli lapsensa valintaa. Eräs äiti kuvasi valokuvien valintatilannetta kotona näin: *”Oli todella vaikea löytää yksi kuva joka kuvaisi omaa lasta ja hänen persoonaansa, mut vielä vaikeampi oli antaa hänen itse valita kuvat - miks se otti tuon, missä ei näy kuin puolet kasvoista, kun vieressä oli kuva jossa se hymyili kauniisti?”*

Kaikki lapset ja perheet toteuttivat kotiin annetun tehtävän. He toivat valitut kuvat ja lapsesta kirjoitetun tekstin päiväkotiin toivomassamme määräajassa. Toisella valokuvaprosessiin liittyvällä työskentelykerralla lapset työstivät pienryhmässä omista valokuvistaan suuria kuvatauluja. Työskentelyä varten olimme varanneet lapsille runsaasti materiaaleja: erikokoisia värillisiä kartonkeja, liimaa, kyniä, saksia, tarroja, kiiltokuvia, silkkipaperia, kohovärejä ym. Lapsia ohjeistettiin ennen työskentelyn aloittamista asettelemaan kuvat itselle mieluisalla tavalla valitsemalleen kartonkipohjalle ja sen jälkeen koristelemaan kuvia ja kartonkipohjaa niin, että teoksesta tulee ihan itsen näköinen.

Lapset ryhtyivät toimeen välittömästi, eikä kimalletta ja säihkettä säästelty. Seuratessamme lasten toimintaa koimme, että lapsille oli alkanut jo muotoutua vahva tunne ja käsitys siitä, että nyt ollaan tekemässä jotakin, jossa heillä on suuri valta päättää mitä ja miten tehdään. Vastuun saaminen

tuntui lisäävän lasten motivaatiota ja innokkuutta kertoa toisillekin, mitä kuvissa tapahtuu ja miksi ne olivat lapselle itselleen tärkeitä. Valokuvataulujen valmistuessa, lapset kertoivat meille omista kuvistaan ja niihin liittyvistä ajatuksista. Kokosimme ja kirjoitimme heidän kertomuksensa kuvien viereen.

Meille syntyi tunne siitä, että lapsista oli hauska kertoa kuvistaan, siitä missä se on otettu ja mitä he ovat kuvassa tekemässä. Lapset kertoivat, että myös kuvien koristelu oli ollut helppoa ja innostavaa. Lasten oli selvästi vaikeampaa kertoa, miltä itse näyttää kuvassa ja mitä tunteita hänellä saattaisi siinä olla. Lasten oli haastavaa pukea sanoiksi myös sitä, miksi oli valinnut juuri sen kuvan, joka oli mukana. Toisaalta osalle lapsista itsestä kertominen oli luontevaa. Tässä työskentelyssä koimme, että tutun työntekijän läsnäolo oli lapsille tärkeää ja helpotti mielipiteiden ja tunteiden ilmaisemista. Useat lapsista ujostelivat selvästi vielä vieraan aikuisen suuria ja henkilökohtaisia kysymyksiä.

Päätimme toisen työskentelykerran keskustelemalla valokuvista yhdessä koko pienryhmän kanssa. Jokainen sai itse esitellä kotoa tuodut kuvat ja kertoa niistä. Lapset kokivat, että kuvien näyttäminen oli mukavaa, mutta niistä kertominen oli aika vaikeaa. Tässä kohdassa hyvänä tukena toimivat ne tiedot, jotka lapsi oli aikaisemmin meille kuvasta kertonut. Havaitsimme, että kaikki lapset olivat aktiivisesti mukana keskustelussa. He keskittyivät ja esittivät toisilleen kiinnostavia kysymyksiä. Työskentelykerran teema tuntui innostavan ja kiinnostavan lapsia. Keskustelua syntyi paljon, mutta lapset tarvitsivat siihen selkeästi aikuisen ohjausta ja rohkaisevia sekä kannustavia huomioita ja kysymyksiä.

Toisella kerralla aloimme käydä läpi yhdessä myös lasten vanhempien kirjoituksia kustakin lapsesta. Huomasimme kuitenkin nopeasti, että siinä kohdassa muiden lasten kärsivällisyys ja kiinnostus alkoi heikentyä. Muutimme suunnitelmaa siten, että tämä työskentely toteutettiin lapsen kanssa kahdestaan erityisenä ja rauhallisena hetkenä. Luimme lapselle oman vanhemman tai vanhempien kirjoittaman tekstin ja mietimme sitä

yhdessä. Meistä tuntui, että vanhemman ajatuksen kuuleminen itsestä ja omasta ainutlaatuisuudesta oli lapsille merkityksellistä ja tärkeää. Osa olisi halunnut kuulla vanhemman kirjoittaman tekstin yhä uudelleen ja uudelleen. Tilanteessa pyrimme vielä nostamaan esiin, ihastelemaan ja hämmästelemään sitä, miten kauniisti tai osuvasti vanhempi oli lapsestaan kirjoittanut. Halusimme osaltamme vahvistaa sitä erityisyyttä, joka juuri tässä lapsessa on.

5.5 Lasten voimauttava valokuvaus

Maaliskuun lopussa siirryimme valokuvatyöskentelyssä eteenpäin ja aloitimme uusien valokuvien ottamisen lapsista soveltaen siihen voimauttavan valokuvauksen menetelmää (kuvat 6-9 s. 41-42). Prosessin tässä vaiheessa kuvasimme kaikki hankkeessa mukana olevat lapset kahdella eri teemalla ja lasten itsensä toivomilla ja suunnittelemissa tavoilla päiväkodin lähiympäristössä siten, että meidän oli mahdollista keskittyä vain yhteen lapseen kerrallaan. Ensimmäiseen kuvauskertaan lasten ei tarvinnut valmistautua etukäteen. Ohjeistimme heitä kertomalla, että ensimmäisellä kerralla otamme heistä sellaisia valokuvia kuin he haluavat ja mitkä tuntuvat heistä hauskoilta. Lisäksi kerroimme, että kuvia otetaan jokaisesta paljon ja he saavat valita otetuista kuvista itselleen ne, joista pitävät eniten. Rajasimme ainoastaan kuvausalueen, joksi valitsimme käytännön syistä päiväkodin lähellä sijaitsevan metsän. Metsä oli kaikille lapsille ennestään tuttu. Kuvausalueella lapsi määritteli miten ja missä haluaa tulla kuvatuksi.

Ensimmäisellä kuvauskerralla maassa oli vielä paksu lumikerros ja matkalla kuvauspaikalle kahlasimme välillä polvia myöden lumikinoksissa ja liu'uimme alas jäistä kalliota pitkin. Matka lähimetsään ja uuteen jännittävään tilanteeseen tuntui herättävän ryhmässä innostuneen ja odottavan tunnelman. Yhteinen ponnistelumme lumisessa metsässä lisäsi tilanteen erityisyyden ja poikkeuksellisuuden tuntua. Kuvaustilanteita rentoutti luonnostaan asetelma, jossa me upposimme kameroinemme

hankeen lasten nauttiessa etulyöntiasemastaan - lumi kannatteli heitä mahtavasti ja kampitti meidät toistuvasti. Tästä ja muista ponnisteluistamme huolimatta rennon, rohkaisevan ja kannustavan otteen löytäminen kuvaustilanteissa oli keskeistä.

Ottaessamme ensimmäisiä valokuvia kaikki lapset olivat aluksi hieman jännittyneitä ja tilanteen erikoisuus korostui. Erikoisuus tuli näkyviin siten että lapsia tuntui aluksi hämmentävän mahdollisuus päättää itse siitä, miten he halusivat tulla kuvatuiksi. Koimme, että kuvausten edetessä kävi kuitenkin säännönmukaisesti niin, että lapsen jännitys katosi ja tilanne kääntyi toiseen suuntaan. Lapset olisivat halunneet ottaa aina vain uusia asentoja ja valita kuvauskohtia, minkä vuoksi kuvausta oli vaikea lopettaa. Koimme, että lasten ymmärrys siitä, että kuvia otetaan paljon, tuntui vain lisäävän lasten innostuneisuutta. Jokainen olisi halunnut ainakin vielä yhden kuvan meidän kertoessa seuraavan kuvan olevan päivän viimeinen.

Kuva 6 Ensimmäinen voimauttava valokuvauskerta

Kuvat 7,8 ja 9 Ensimmäinen voimauttava valokuvauskerta

Ensimmäisestä kuvauskerrasta jäi päällimmäiseksi mieleemme saamastaan erilaisesta huomiosta häkeltyneet lapset sekä lasten persoonalliset erot. Innostuksesta ja myönteisyydestä huolimatta osa lapsista halusi pysytellä kuvattaessa turvallisesti paikoillaan. Toiset taas halusivat juosta paikasta toiseen ja kokeilivat mitä ihmeellisimpiä asentoja ja ilmeitä. Muutamaa lasta askarrutti se, millaisia kuvia he halusivat meidän ottavan. Tämän kysymyksen äärellä oli tarve pysyä pitkään, jotta lapsi sai kerrottua oman ajatuksensa. Joillekin lapsille syntyi haastavan alun jälkeen runsaasti monipuolisia ideoita. Tämä kokemus tuki käsitystämme siitä, että oma herkkyytemme toimia kuvaustilanteessa kunkin lapsen persoona ja tarpeet huomioiden oli keskeistä kuvaustilanteen toimivuuden kannalta. Lapsen kokemuksen kuulematta jättäminen olisi ollut epäkunnioittavaa ja lisäksi se olisi tehnyt tilanteesta pelkkää valokuvaamista ilman voimauttamista.

Huhtikuun lopussa valokuvasimme lapset toisen kerran soveltaen kuvaamiseen edelleen voimauttavan valokuvauksen menetelmää (kuvat 10-14 s. 44-46). Halusimme jo suunnitteluvaiheessa kokeiluhankkeeseen voimauttavia valokuvauskertoja vähintään kaksi aikataulullisista ja resursseihin liittyvistä haasteista huolimatta. Voimauttavan valokuvauksen menetelmän kehittänyt Miina Savolainen korostaa useiden kuvauskertojen merkityksellisyyttä menetelmän vaikuttavuuden kannalta (ks. kpl 3.3 s. 21-22). Mitä tutummaksi menetelmä, kokemus kuvaamistilanteesta ja kuvattavana olemisesta kuvattavalle tulee, sitä tehokkaammin menetelmä tuntuu ja vaikuttaa. Tutuus näkyy kuvina, joihin kuvattava on tyytyväinen ja joissa kuvattava kokee olevansa onnistunut, oma itsensä ja hyväksytty.

Olimme jo etukäteen suunnitelleet, että toisella kuvauskerralla pyydämme lapsia valitsemaan kuvauksia varten ylleen sellaisen suosikki-; fantasia- tai satuhahmo-asun, joka kuvaa ja korostaa juuri omaa itseä. Päiväkodissa pidettiin vappunaamiaiset samaan aikaan kuvauskertamme kanssa, joten meidän oli luontevaa kuvata lapset samana päivänä, jolle rooliasu piti muutenkin valita ja tuoda. Määrittelimme resurssien vuoksi jälleen kuvauspaikat, joihin käytettiin vaihtoehtoisesti joko päiväkodin tyhjillään

olevaa pihaa ja/tai samaa metsää, jossa viimeksi olimme kuvaamassa. Puvun ja roolin valintaa lukuun ottamatta ohjeistuksemme tehtävään oli sama kuin ensimmäisellä kuvauskerralla.

Lapset olivat jo etukäteen odottaneet uutta kuvauskertaa ja kyselleet aktiivisesti, koska se on. Kuvauspäivän kaunis sää mahdollisti kuvien ottamisen ulkona kevyissä rooliasuissa. Tytöt eivät olleet pukeutuneet ennakko-odotustemme tapaan prinsessoiksi, vaan saimme kuvattavaksemme kolme noitaa, yhden hämäkkikissan, perhosen ja leppäkertun. Molemmat ryhmän pojat olivat pukeutuneet sankariroolin asuihin. Toinen pojista oli mutanttiniinjakilpikonna ja toinen supermies.

Kuva 10 Toinen voimauttava valokuvauskerta

Kuvat 11, 12 ja 13 Toinen voimauttava valokuvauskerta

Kuva 14 Toinen voimauttava valokuvauskerta

Koimme, että toisella kuvauskerralla kaikki lapset pääsivät aiempaa nopeammin vauhtiin ja olivat eri tavoin innoissaan, kukin persoonansa mukaan. Melkein kaikki lapset kertoivat jännittävänsä hieman, mutta vaikuttivat mielestämme aiempaa rohkeammilta. Koimme aiempien työskentelykertojen kokemusten kannattelevan ja rohkaisevan lapsia. Enää tilanteen erikoisuus ei korostunut. Sen sijaan heillä oli jo ennakkokäsitys siitä, mitä kuvaaminen tässä yhteydessä tarkoittaa ja mikä on mahdollista. Lapset tuntuivat pitävän uudesta mahdollisuudesta tulla kuvatuksi. Jälleen lapset olisivat halunneet olla kuvattavana huomattavasti pidempään kuin oli mahdollista.

Kummankin kuvauskerran jälkeen keskityimme syntyneen materiaalin ja kokemusten tarkasteluun ensin ilman lapsia. Heti kuvausten jälkeen kävimme keskustelua päällimmäisistä havainnoista ja tunteista sekä kirjasimme lyhyesti muistiin jollakin tavoin yllättäneet tai askarruttamaan jääneet asiat. Myöhemmässä tarkastelussa pysähdyimme miettimään kutakin yksittäistä lasta otettujen kuvien pohjalta erikseen. Peilasimme niitä

meidän aiempaan käsitykseemme lapsen persoonasta ja hyvinvoinnista. Lisäksi karsimme samalla yksittäisestä lapsesta otettuja kuvia sellaiseen määrään, että lapsen olisi suhteessa ikätasoonsa mahdollista valita niistä itselleen merkityksellisimmät.

5.6 Valokuvakollaasin kokoaminen ja valokuvanäyttely

Seuraavana tavoitteenamme lasten kanssa toteutettavassa prosessissa oli koota jokaisesta lapsesta otettujen kuvien ja muun prosessin aikana syntyneen materiaalin pohjalta kuvakollaasi. Kuvakollaasin kokoamisessa keskeistä oli, että lapsi tulisi nähdyksi hänen haluamallaan tavalla. Valitsimme ja teetimme kummastakin kuvauskerrasta kymmenen mahdollisimman erilaista valokuvaa, joista ohjeistimme lapset valitsemaan itselleen viisi mieluisinta tai tärkeintä omaan kollaasiin. Meistä kuvien karsiminen etukäteen tuntui välttämättömyydestään huolimatta vaativalta. Kuvia oli jokaisesta lapsesta paljon ja lähes jokaisessa kuvassa lapsi tuntui olevan erityinen tai jokin vivahde tai symboliikka merkityksellinen. Voimauttavaan valokuvaukseen kuuluu keskeisesti periaate siitä, että asiakas valitsee aina itse, mitkä kuvat ovat hänelle merkityksellisiä (ks. kpl 3.3 s.21). Tässä tilanteessa meitä helpotti Miina Savolaisen kanssa käyty keskustelu hankkeen suunnitteluvaiheessa, jossa hän selkeästi ohjeisti meitä valitsemaan lasten kanssa työskentelyyn kuvia sellaisen määrän, jonka lapsi voi 4-5-vuotiaana hallita.

Valokuvien valitseminen oli joillekin lapsista hankalaa, koska he olisivat halunneet valita kaikki kuvat. Yksi tytöistä sanoikin *”ei oo helppo valita kuvia, kun kaikki olis ihan hienoja. Mä olen tosi kaunis kuvissa.”* Yhtä lailla toinen pojista toi esiin, ettei pitänyt ollenkaan parista itsestään otetusta kuvasta vaan olisi halunnut näyttää kaikissa rohkealta ja hurjalta. Koimme, että valintojen yhteydessä käydyt keskustelut lasten kanssa olivat arvokkaita ja avartavia. Ne sisälsivät paljon tietoa siitä, mitä lapsi ajattelee

itsestään ja millä tavoin hän itsensä kokee. Tässä työskentelyvaiheessa käytimme kahdenkeskistä aikaa jokaisen lapsen kanssa.

Tutkittuaan rauhassa valokuvia lapset valitsivat otetuista kuvista itselleen merkityksellisimmät. Päätettyään, mitkä kuvat he valitsevat kollaasiin, lapset kiersivät vielä katselemassa toistensa valitsemia kuvia. Koimme, että kommentit toisten lasten kuvista olivat kannustavia ja aidosti ihailevia. Lapsia kiinnostivat oikeasti toisten lasten kuvat. Kun kuvia oli ihasteltu riittävästi, lapset pääsivät vielä yksitellen kertomaan valitsemistaan kuvista meille ja muille pienryhmän lapsille. Kertomusten avulla pyrimme selvittämään, mitä valitut kuvat lapselle merkitsivät. Kirjasimme kertomukset päiväkirjaan, jotta voisimme käyttää niitä tarvittaessa myöhemmin kollaaseissa, valokuvanäyttelyssä ja arvioinnissa. Lisäksi haastattelimme työskentelyn päätteeksi jokaista lasta erikseen kartoittaen sitä, miltä valokuvatyöskentely oli heistä tuntunut.

Kokosimme kaikki prosessin aikana tehdyt työt lasten nähtäviksi. Kerroimme olevamme valtavan ylpeitä ja vaikuttuneita heidän kanssaan tekemästämme työstä. Keskustelimme lasten kanssa haluavamme järjestää päiväkodissa vielä päätösjuhlan, johon voimme kutsua myös heidän vanhempansa katsomaan valmiita valokuvakollaaseja.

Esittelimme valmiit valokuvakollaasit (kuva 15) lasten vanhemmille toukokuun lopussa järjestämässämme hankkeen päätösjuhlassa. Lähetimme perheille kutsun juhlaan hyvissä ajoin ja lähes kaikki ilmoittivat pääsevänsä paikalle. Yksi perhe oli estynyt tulemasta. Sovimme perheen kanssa, että esittelemme lapsen kollaasin heille myöhemmin. Lapset odottivat juhlaa ja valokuvanäyttelyä etukäteen ja erityisesti osaa tytöistä alkoi näyttelypäivän lähestyessä jännittää se, uskaltavatkohan he tulla vanhempien eteen esittelemään omia kuviaan.

Kuva 15 Valmis valokuvakollaasi

Koimme päätösjuhlan järjestämisen hankkeen päätteeksi tärkeäksi monesta syystä. Halusimme voimistaa sen kautta lasten erityisyyden ja onnistumisen kokemusta sekä jakaa vanhempien kanssa heidän lastensa ainutlaatuisuuden ja sellaisten arvokkaiden puolien tavoittamisen, jotka olimme hankkeen kuluessa saaneet havaita. Kutsuimme valokuvanäyttelyyn hankkeeseen osallistuneiden lasten ja heidän perheidensä lisäksi hankkeemme mentorin, Turun AMK:sta tutoropettajamme sekä päiväkodin johtajan ja Liedon päivähoidon johtajan.

Juhlapäivänä ripustimme lasten tekemät valokuvakollaasit päiväkodin salin seinille, josta ne olivat heti tilaan tultaessa vieraiden nähtävissä (kuva 16). Avasimme juhlan ja valokuvanäyttelyn kertaamalla aluksi, mihin saliin kootut valokuvakollaasit liittyvät ja miksi lasten pienryhmätyöskentelyssä tänä keväänä oli tällaiseen työskentelyyn päädytty. Tämän jälkeen keskityimme juhlassa lasten kuviin ja niiden äärellä olemiseen. Pyysimme jokaisen lapsen vuorollaan salin keskelle lähelle omaa työtään kertomaan

kanssamme omista kuvistaan ja kokemuksistaan. Lisäksi annoimme kaikkien kuullen jokaiselle hankkeeseen osallistuneelle lapselle oman häntä kiittävän ja kehuva palautteen. Palautteessa kerroimme millaiseen lapseen olimme saaneet tutustua hankkeen aikana sekä miten koimme lapsen meille näyttäytyneen työskentelyn aikana.

Kuva 16. Päätösjuhla ja valokuvanäyttely.

Päätäessämme juhlan virallisen osion, keskityimme tietoisesti haastattelemaan vanhempia kuullaksemme heidän palautettaan, ajatuksiaan ja näkemyksiään suhteessa omiimme sekä siihen, miten menetelmä tuntui toimineen heidän lapsensa kohdalla. Kokeiluhankkeen päätyttyä teimme vanhemmille vielä kirjallisen kyselyn siitä, miten he kokivat valokuvatyöskentelyn vaikuttaneen omaan lapseensa.

5.7 Valokuvatyöskentelyn yhteenveto

Valokuvatyöskentely toteutui suunnitellusti ja onnistuimme luomaan juuri päiväkodin käyttöön soveltuvan uuden työvälineen. Ensisijaiset tavoitteemme valokuvatyöskentelystä toteutuivat hyvin. Lasten kanssa toteuttamamme valokuvatyöskentely oli mielestämme tiivis kokonaisuus ja pystyimme hyödyntämään siinä valokuvatyöskentelyn menetelmiä monipuolisesti vastataksemme kehittämishankkeemme tavoitteisiin. Vuorovaikutus niin lasten kuin heidän vanhempiensakin kanssa lisääntyi

hankkeen aikana. Onnistuimme kehittämään päiväkotiin sellaisen valokuvatyöskentelymallin, johon kuuluvat luottamuksellisen ja lämpimän suhteen luominen lapseen, vuorovaikutuksen lisääntyminen ja tiivistyminen lasten vanhempien kanssa sekä työntekijän mahdollisuus nähdä lapsi sellaisena kuin lapsi itse haluaa tulla nähdyksi.

Valokuvatyöskentely oli ajallisesti melko tiivis kahdeksan lapsen kanssa toteutettavaksi. Onnistuimme toteuttamaan hankkeemme kolmessa kuukaudessa, mutta käytimme siihen myös työajan ulkopuolista aikaa. Toimintatavan jalkautuessa arkikäyttöön sille kannattaa varata riittävästi aikaa. Valokuvatyöskentely on hyvä jakaa esimerkiksi koko vuoden mittaiseksi pienryhmätyöskentelyjaksoksi. Silloin jää aikaa myös muuhun pienryhmätoimintaan.

Valokuvatyöskentelyn aikana saimme paljon positiivista palautetta lapsilta ja erityisesti heidän vanhemmiltaan. Vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön olimme hyvin tyytyväisiä. He osallistuivat hankkeeseen myönteisin mielin ja antoivat täyden tuen sen toteuttamiseksi osallistumalla aktiivisesti niihin osiin, joissa heidän apuaan tarvittiin. Vanhemmat kokivat valokuvatyöskentelyn mielekkäänä ja osa vanhemmista piti sitä antamassaan palautteessa varsin hyödyllisenä. Valokuvatyöskentelyn toteuttaminen oli antoisaa ja antoi paljon uusia eväitä päiväkotityöhön. Seuraavassa luvussa käsittelemme sitä, mitä valokuvatyöskentely mielestämme antoi lapsille, miten he kokivat sen ja millaisina vaikutukset koettiin lasten kotona.

6 VALOKUVATYÖSKENTELEN TULOKSET JA ARVIOINTI

6.1 Itsereflektio arvioinnin pohjana

Arviointi on kehittämistoiminnan prosessissa yksi tärkeä tekijä, sen kautta voidaan puntaroida kehittämisen perustelua, organisointia ja toteutusta. Arvioinnin tehtävänä on tuottaa tietoa kehitettävästä asiasta. Arvioinnin lähtökohtana on luontevaa käyttää hankesuunnitelmaa ja siinä määriteltyjä tavoitteita. Arvioinnissa keskitytään analysoimaan, onko kehittäminen saavuttanut tavoitteensa, missä onnistuttiin ja missä ei. Arvioinnin apuna voidaan käyttää erilaisia menetelmiä kuten havainnointia, haastatteluja ja kyselyitä. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2009, 47-48.)

Hankkeemme arviointi perustuu reflektointiin ja sitä täydentävät valokuvatyöskentelyssä mukana olleille lapsille tehtyt haastattelut ja heidän vanhemmilleen toteutettu kysely. Olemme käyttäneet tietoisesti oman toimintamme reflektointia valokuvatyöskentelyhankkeen kaikissa vaiheissa. Reflektomisella tarkoitetaan asioiden heijastamista, harkintaa ja mietiskelyä ja sillä pystytään tarkastelemaan omaa toimintaa. Asioiden pukeminen sanoiksi on tärkeä osa reflektiota. Hyvä reflektiokeskustelu saadaan aikaiseksi, kun yhteistyö reflektoiden välillä toimii. Jos ei pystytä keskustelemaan avoimesti siitä, mitä eri tavoitteet, toimintatavat tai -muodot itselle tarkoittavat, on niiden muuttaminen mahdotonta. Reflektoinnin kannalta yhteisten tavoitteiden avaaminen on tärkeää, sillä silloin on löytynyt myös yhteinen ymmärrys. (Mönkkönen 2007, 65.)

Reflektointia tapahtuu jatkuvasti erilaisissa tilanteissa kokiessamme erilaisia tapahtumia ja asioita. Tietoinen reflektointi eroaa edellä mainitusta arkisesta reflektoinnista. Reflektoinnilta ja itsearviointeilta edellytetään ammatillisuutta, jossa työntekijä kykenee pohtimaan omia tunteitaan, ajatuksiaan sekä tiedostamaan omaa sisäistä puhettaan (Havusen 2004, 17.)

Refleктоitaessa tietoisesti jotakin tilannetta tai tapahtumaa pyritään pysähtymään ja ymmärtämään, miksi jotakin tapahtui. Reflektioprosessit ovat luonteeltaan kriittisiä ja pitävät sisällään olettamusten ja uskomusten kyseenalaistamista. (Karila & Nummenmaa 2001, 99 – 102).

Reflektiivisyydellä tarkoitetaan tekemisen huomaamista ja sen erittelemistä, mitä seuraamuksia tekemisellä on. Refleктоitaessa esimerkiksi vuorovaikutuksellisia tekoja, niihin otetaan etäisyyttä eli katsotaan tuttuja asioita vierain silmin ja tätä kautta voidaan tehdä itsestään selvyyksistä näkyviä. (Juhila 2006, 246.) Työntekijä, jolla on reflektion taito, kykenee argumentoimaan ja perustelemaan toimintansa perusteita. Tähän liittyy kiinteästi myös kyky asettaa toimintansa perusteet itsekritiikin ja vertaisarviointin kohteeksi. (Ranne & Rouhiainen-Valo 2005, 35 – 36.) Kriittinen reflektiivisyys edellyttää työntekijältä valmiutta arvioida toimintaa aina uudelleen ja uudelleen. Se painottaa itsekriittistä, tutkimuksellista suhdetta omaan työhön, jolla siis tarkoitetaan kykyä kyseenalaistaa omaan työhön ja toimintaan kohdistuvaa ajattelua. (Raunio 2004, 123 – 127.)

Selvitimme kehittämishankkeessamme voidaanko valokuvatyöskentelyn avulla vaikuttaa lapsen näkemiseen yksilönä sekä parantaa lapsen ja päiväkodin työntekijän välistä suhdetta. Kehittämistehtävämme hankkeessa pohjautui ajatukseen kokeilla, voisiko valokuvatyöskentelystä löytyä sellainen uusi tapa toimia, joka vastaisi hankkeemme tavoitteisiin. Valokuvatyöskentelyn lisäksi hyödynsimme kasvatuskumppanuutta ja pienryhmätoimintaa tavoitteisiin pääsemiseksi.

Valokuvatyöskentelymme aikana toteutuneen reflektion, tekemiemme havaintojen ja saamamme kokemuksen pohjalta koemme, että valokuvatyöskentely osoittautui lapsen ja työntekijän suhdetta lähentäväksi toimintatavaksi ja valokuvien kautta lapsi tuli paremmin nähdyksi. Havainnoimme ja sen pohjalta refleктоimme toteutettua valokuvatyöskentelyä koko hankkeen ajan systemaattisesti. Peilasimme sen joka vaiheessa, millä tavoin se palveli hankkeen tavoitteiden saavuttamisessa. Seurasimme valokuvatyöskentelyn onnistumista sen

kautta, vaikuttiko valokuvatyöskentely jommankumman tavoitteen toteutumiseen ja jos vaikutti niin miten. Yrittäessämme arvioida molempien tavoitteiden toteutumista erikseen huomasimme, että samat tekijät vaikuttivat myönteisesti kumpaankin. Kuvioon 5 olemme koonneet tekijöitä, jotka vaikuttivat molempien tavoitteiden toteutumiseen.

LAPSEN NÄHDYKSI TULEMINEN	LAPSEN JA TYÖNTEKIJÄN VÄLINEN SUHDE
<ul style="list-style-type: none"> • Käytetty toimintatapa ja siihen liittyvät työskentelyvaiheet • Lapsen ja työntekijän kahdenkeskisen ajan lisääntyminen sekä yhteinen kokemus ja sen jakaminen • Tiedon lisääntyminen lapsesta • Työntekijän tapa olla vuorovaikutuksessa • Tiivis yhteistyö vanhempien kanssa 	
<p align="center">ONNISTUMISEN MAHDOLLISTAJINA KASVATUSKUMPPANUUDEN JA PIENRYHMÄTOIMINNAN HYÖDYNTÄMINEN</p>	

Kuvio 5 Tavoitteiden toteutumiseen vaikuttavat tekijät

Käytetty toimintatapa ja siihen liittyvät työskentelyvaiheet tukivat keskeisesti tavoitteidemme toteutumista eli lapsen nähdynsi tulemista ja työntekijän ja lapsen välisen suhteen vahvistumista. Hankkeen alusta asti pyrimme muovaamaan valokuvatyöskentelystä keinoja vastata näihin tavoitteisiin. Aiemman kokemuksen ja teorian tuntemuksen kautta lähdimme liikkeelle jo hanketta suunnitellessamme siitä, että Miina Savolaisen kehittämää voimauttavan valokuvauksen menetelmää on mahdollista muokata palvelemaan myös oman hankkeemme tavoitteita ja kohderyhmämme tarpeita. Poimimme ja kehitimme tietoisesti voimauttavan valokuvauksen ja valokuvatyöskentelyn työmuodoista sellaisia kokonaisuuksia, joiden arvelimme parhaiten vastaavan tavoitteisiimme.

Käytimme erityisesti aikaa eri työskentelyvaiheiden suunnitteluun siitä näkökulmasta, että niiden kautta olisi mahdollista tukea systemaattisesti tavoitteiden toteutumista koko hankkeen ajan. Valitsimme omakuvien maalaamisen lasten kanssa ensimmäiseksi työvaiheeksi, koska niiden tekemisen kautta aukeaa pitkälti koko valokuvatyöskentelyyn liittyvä ideologia. Siinä konkretisoituu, että kaikki valta tekemisessä on asiakkaalla itsellään. Kerroimme lapsille, että kuuntelemme ja valokuvaamme heitä heidän omista toiveistaan käsin ja olemme kiinnostuneita siitä, miten he itse näkevät itsensä.

Heti työskentelyn alussa keskeistä oli se, että lapset huomasivat meidän olevan vain kuulolla ja uteliaita ilman puuttumista heidän kädenjälkeensä. Lapsia tuntui innostavan tapamme olla läsnä ilman ohjaavaa otetta. Niinpä kertoivat itsestään ja maalaamistaan omakuvistaan tarkasti. Samalla pystyimme tavoittamaan heidän hämmennyksensä siitä, että olimme kiinnostuneita juuri siitä, mitä ja miksi he ovat tekemässä ja mitä he ajattelevat. Lasten merkityksellistä asemaa valokuvatyöskentelyssä korosti sekin, kun he huomasivat meidän olevan kiinnostuneita kaikkien lasten töistä.

Valokuvatyöskentelyn alusta asti tietoinen tavoitteemme oli kasvattaa lasten mielikuvaa siitä, että heidän näkemyksensä itsestään on merkityksellinen. Tähän pyrimme sekä tutkimalla lasten ja vanhempien valitsemaa albumikuvia että voimauttavaa valokuvausta soveltaen. Valitsemamme tapa tuntui toimivan hyvin. Lapsen kasvava kokemus nähdyksi tulemisesta paransi myös lapsen ja työntekijän välistä suhdetta. Mitä enemmän osoitimme kiinnostusta lasta ja hänen näkemyksiään kohtaan, sitä rohkeammin lapset näyttivät eri puolia itsestään sekä turvautuivat meihin. Tämä näkyi mm. hiljaisempien lasten lisääntyneenä uskalluksena esittää mielipiteitään ja kertoa asioistaan, avoimina kiintymyksen osoituksina hoitoon tullessa sekä rohkeutena näyttää päiväkodissa negatiivisiakin tunteita.

Havaitsimme, että kahdenkeskisen ajan lisääntyminen lapsen kanssa sekä yhteiset kokemukset ja niiden jakaminen lähensivät lasta ja työntekijää. Lisäksi ne edistivät selvästi mahdollisuuttamme nähdä yksittäinen lapsi yksilönä. Reflektoidessamme tätä oivalsimme, että olennaista ei ollut pelkästään kahdenkeskisen ajan lisääntyminen, vaan se, että toimintatapa edellytti meidän tietoista keskittymistä lapsen erityisyyden näkemiseen ja kuulemiseen. Ilman tietoista keskittymistämme tilanne olisi saattanut olla yhtä mukava, mutta jäädä sisällöllisesti köyhemmäksi tai rikastuttamaan vain sitä hetkeä, eikä sillä olisi ollut kauaskantoisempaa vaikutusta. Keskeistä on pysähtyä ohjaamisen sijaan kuuntelemaan, kyselemään ja olemaan aidosti kiinnostunut siitä, miksi lapsi ajattelee, toimii tai tekee jossakin tilanteessa niin kuin tekee.

Kahdenkeskisen ajan lisääntyminen vaikutti myös sen tiedon määrään, jota meillä oli lapsista. Hankkeen alkaessa meillä oli esimerkiksi kaikkien lasten taidoista ja luonteista paljon ajatuksia. Hankkeen myötä syntyneen tiedon pohjalta niille alkoi rakentua myös tarinoita ja selityksiä. Työskentelytavan tuoma tapa olla vuorovaikutuksessa lapsen kanssa tehosti saamamme tiedon sisältöä ja laatua. Tietoinen ja eläytyvä kuuntelu vaikutti tiedon syvyyteen ja sen ymmärtämiseen lapsen näkökulmasta. Havaitsimme, että lapset innostuivat työntekijän ollessa toistuvasti ja aidosti kiinnostunut heidän asioistaan ja mielipiteistään. Lapset kertoivat kerta kerralta rohkeammin ja enemmän omista ajatuksistaan.

Tiivis yhteistyö vanhempien kanssa eli kasvatuskumppanuus tuki lapsen nähdynsi tulemistä sekä vaikutti lapsen ja työntekijän väliseen suhteeseen monin tavoin. Lapset juttelivat valokuvatyöskentelystä vanhemmilleen aktiivisesti koko sen keston ajan. Myös me kerroimme lasten kuullen vanhemmille koko valokuvatyöskentelyn ajan asioita, joita lapselle oli päiväkodissa tapahtunut. Lisäksi keskityimme tietoisesti pitämään vanhempia ajatuksellisella tasolla mukana työskentelyssä. Tämä korostui erityisesti keskustellessamme lasten kanssa siitä miten vanhemmat saattaisivat reagoida lapsen toimintaan. Koimme, että vanhemmista

puhuminen ja heidän mielessä pitäminen lähensi myös lapsen ja työntekijän välistä suhdetta. Lasten luottamus meihin tuntui kasvavan, kun pidimme lapsille tärkeitä ihmisiä keskusteluissa mukana. Luottamuksen kasvu rohkaisi lasta usein kertomaan itsestään vielä jotain lisää tai heittäytymään johonkin tilanteeseen aiempaa rohkeammin.

Kaiken kaikkiaan lapset olivat pääsääntöisesti innostuneita valokuvatyöskentelystä. Uudet asiat jännittivät ja varsinkin työskentelyn alussa osa lapsista suhtautui varauksellisesti siihen, mitä tehdään ja miten kuvissa pitää olla. Erityisesti valokuvauspäivät herättivät voimakkaita tunteita ja niistä jälkeenpäin meille kertominen oli lapsille tärkeää, koska silloin lapset saivat käydä läpi kokemustaan aidosti kiinnostuneen aikuisen kanssa. Valokuvauspäivinä, kuten koko hankkeen ajan, valta oli lapsilla. Vaikka heillä oli valta päättää missä ja minkälaisia kuvia heistä otetaan, heidän oli kuitenkin heittäydyttävä kuvattaviksi. Valokuvia katselemalla huomasimme lapsista asioita, joihin emme ilman tätä toimintatapaa olisi ehkä koskaan kiinnittäneet huomiota.

Mielestämme kaikkien lasten vuorovaikutustaidot ja rohkeus kertoa itsestään lisääntyi valokuvatyöskentelyn aikana. Erityisesti pienryhmässä rohkeus lisääntyi ja varsinkin silloin, kun lapset kertoivat omista kuvistaan toisen lapsen rohkeus puhumiseen lisäsi kaikkien halua puhua ja olla mukana vuorovaikutuksessa. Koemme, että pienryhmä oli oikea valinta valokuvatyöskentely-ympäristöksi. Pienryhmämuotoinen työskentely tuki sekä lapsia että työntekijöitä. Molempia hyödytti ryhmän pieni koko. Lasten oli helpompi kokeilla uusia asioita ja kertoa itsestään. Työntekijöille pienryhmä mahdollisti toimintatavan optimaalisen kokeilemisen. Sen kautta päiväkodin arjesta löytyi luonteva kohta toteuttaa valokuvatyöskentelyä ja samalla se tarjosi toimintatavan kannalta hallittavissa olevan määrän lapsia. Valokuvatyöskentelyn aikana pienryhmän lapset oppivat luottamaan meihin ja toisiinsa entistä paremmin, mikä puolestaan edesauttoi pienryhmän ryhmäytymisessä.

Koemme, että yhteenkuuluvuus ja keskinäinen läheisyys lisääntyivät hankkeessa mukana olleiden lasten välillä. Se näkyi mm. lasten haluna auttaa toinen toisiaan. Havaitsimme kaikissa lapsissa muutoksia aiempaa avoimemmasta esillä olemisesta ja puhumisesta itsestään. Lapset hakivat hankkeen myötä entistä aktiivisemmin huomiotaamme ja halusivat puhua asioistaan enemmän ja avoimemmin. Luottamussuhde meihin kehittyi entisestään valokuvatyöskentelyn aikana. Luottamuksen kautta lapset pystyivät muodostamaan aiempaa vahvemman kiintymyssuhteen työntekijään, jota tietoinen toiminta arjessa lapsen kanssa on tehostanut entisestään. Onnistuimme vahvistamaan lapsen ja työntekijän välistä suhdetta sekä lapsen nähdyksi tulemistä yksilönä valokuvatyöskentelyn aikana. Lisäksi koemme kasvatuskumppanuuden olleen tärkeä osa valokuvatyöskentelyhankettamme ja näemme sen kehittyneen ja tiivistyneen työskentelyn aikana.

6.2 Lapsille tehty haastattelut

Keräsimme informaatiota lasten kokemuksista valokuvatyöskentelyn kaikissa vaiheissa nauhoittamalla keskusteluja tai kirjoittamalla ylös heidän kertomiaan tunteita ja ajatuksia työskentelystä. Annoimme lasten kertoa vapaasti ajatuksistaan ja suoraan hankkeelle asetettuihin tavoitteisiin ja niiden toteutumiseen liittyviä kysymyksiä esitimme vähän. Lisäksi hyödynsimme dokumentoinnissa lasten kanssa käytyjä arkikeskusteluja ja niistä syntyvää informaatiota. Haastattelutilanteissa lapsille esittämämme kysymykset liittyivät pääsääntöisesti siihen, miltä sen kerran työskentely oli tuntunut. Emme pyrkineet esittämillämme kysymyksillä suoraan mittaamaan tai hakemaan vastauksia onnistumisestamme hankkeen tavoitteissa. Tähän ratkaisuun liittyi sekä teoria että oma käsityksemme siitä, että 4-5 vuotiaan lapsen olisi liian vaativaa vastata esimerkiksi kysymykseen siitä, onko hänen ja työntekijän välinen suhde parantunut valokuvatyöskentelyn aikana.

Haastatteluja tehdessä on hyvä huomioida, että se on aikuisille tyypillinen toimintamuoto, mutta lasten haastattelut poikkeavat näistä monella tapaa. Lasta haastateltaessa aikuisella on valta-asema lapseen nähden, jolloin hän määrittelee tilanteen ja tehtävän luonteen. Näin ollen haastattelijalta vaaditaan erityistä sensitiivisyyttä taidossa huomioida tämä seikka. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 128-129, Alasuutari 2005, 152.) Korttesluoman, Hentisen & Nikkosen (2003, 440) mukaan haastattelutilanteissa lasten tuntemuksia on hyvä lähestyä heidän todellisen kokemuksensa kautta, jolloin haastattelu voidaan toteuttaa parhaiten keskustelutyylillä. Tutkijan kyky saavuttaa lapsen luottamus on keskeisessä roolissa, kun arvioidaan haastattelun käyttökelpoisuutta tiedonkeruumenetelmänä. Lisäksi haastattelutekniikka on olennaista muovata kunkin lapsen yksilöllisiä kehityspiirteitä vastaavaksi. Lasten vastaukset ovat alttiita johdateltavuuteen. Riskinä onkin, että haastattelijan antamat virikkeet voivat johdatella lasten vastauksia liikaa tiettyyn suuntaan, mutta toisaalta virikkeillä voidaan varmistaa vastausten pysyvyys.

Lapsille on yleensä mielekästä kommunikoida ja osallistua sekä yksilö- että ryhmäkeskusteluihin silloin, kun heitä kehdutaan ja kannustetaan niin yleisesti kuin yksilötasollakin. Lasten osallistumista helpottaa myös riittävän ajan antaminen heille vastausten löytymiseksi. (Ahsam, Shepherd & Warren-Adamson 2006, 210-211.) Kuvat ja piirrosten työt voivat helpottaa lasten tunteiden ilmaisua haastattelutilanteissa. Kuvat voivat auttaa lapsia kertomaan selkeämmin ajatuksistaan ja parantaa lasten haastattelussa saatavan tiedon määrää. (Looman 2006, 160.)

Koimme, että lapset olivat valokuvatyöskentelyn aikana avoimia ja rehellisiä vastauksissaan. Kaikissa lasten kanssa käymissämme keskusteluissa ja heille tekemissämme haastatteluissa toistui, että valokuvatyöskentely oli ollut mielekästä. Useat heistä totesivat valokuvauskertojen olleen mukavia ja heidän mielestään oli ihana katsoa omia kuvia, kun taas toiset kertoivat laajasti ja monisanaisesti, miltä kuvatuksi tuleminen tuntui ja minkälaisena on kokenut koko prosessin. Koimme lasten vastausten perusteella

onnistuneemme luomaan valokuvauskertoihin sellaiset olosuhteet, joissa lapsen oli helppo ja rento olla.

Lapset kertoivat valokuvatyöskentelyn päätteeksi toteutetussa haastattelussa kokemuksistaan mm. näin:

"On kiva olla kuvattavana – tää on ollu ihan hirveen kivaa, niin kivaa et mä haluaisin sen uudestaan. Aluks mua vähän jännitti, nyt on jo helpompi olla kuvattavana."

"On ollu kivaa kun on otettu valokuvia. Nyt on jo kivempi olla, kun joku ottaa valokuvia, ennen mä en ole siitä tykänny – oon aina irvistäny tai mennä piiloon, niinku juossu pois."

"Kuvaaminen on ollu kivaa. On ollu aika jännää olla kuvattavana. Nyt se on jo helpompaa kuin aluksi."

Suorimmin lapsille tehdyistä haastatteluista pystyimme löytämään vahvistusta hankkeemme ensimmäiseen tavoitteeseen eli lapsen nähdäksi tulemisen kokemukseen ja erottumiseen yksilönä. Lapset pitivät tärkeänä sitä, että he olivat kuvaustilanteissa saaneet valita, miten halusivat tulla kuvatuksi. Yhtä tärkeää heille oli saada itse katsoa ja valita juuri ne kuvat, joissa he kokivat olevansa onnistuneita. Kaikkien lasten vastauksissa toistui tunne siitä, että omat kuvat olivat hienoja.

"Ei oo helppoo valita kuvia, kun kaikki olis ihan hienoja. Mä olen tosi kivan näköinen kaikissa kuvissa. Sit se oli siin tosi kivaa, kun mä irvistelin ja näytin kieltäki."

"On tosi kivaa katsoa omia kuvia, kun niis paikois oli tosi kivaa ainaki. Se oli viel hienoo, ku sai sillee hyppiä ja taistella. Se on täs kans kiva, kun saa ite valita ne parhaat kuvat."

"On niin ihanaa katsoa omia kuvia, kun mä näytän niin kivalta, ehkä maailman kauneimmalta."

6.3 Vanhemmille suunnatut kyselyt ja valokuvanäyttelyssä saatu palaute

Vanhemmat antoivat meille koko valokuvatyöskentelyhankkeen ajan päiväkodissa käydessään luontevasti ja spontaanisti palautetta siitä, mitä lapsi oli kertonut valokuvatyöskentelystä kotona. Näissä keskusteluissa vanhemmat jakoivat yleensä jotakin valokuvatyöskentelyn lapselle

tuottamaa myönteistä asiaa. Avointa ja suoraa palautetta valokuvatyöskentelystä saimme vanhemmilta myös hankkeen päätteeksi pidetyssä valokuvanäyttelyssä. Lisäksi teimme hankkeen päättyessä vanhemmille vielä kirjallisen kyselylomakkeen, jonka kautta pyrimme selvittämään tarkemmin vanhempien näkemystä lapsille toteutetusta valokuvatyöskentelystä sekä tarjoamaan heille mahdollisuuden myös kriittisempään palautteeseen kuin se mitä olimme suorassa kontaktissa saaneet. Lomakkeessa kysyimme vanhemmilta:

1. Koetko valokuvatyöskentelyn vaikuttaneen jollakin tavoin lapsesi päiväkodissa viihtymiseen tai hyvinvointiin, jos koet, niin millä tavoin?
2. Kertoiko lapsesi kotona kevään kuluessa jotakin valokuvatyöskentelystä, jos kertoi niin mitä?
3. Toivoisitko tämän tapaisen toiminnan olevan osa päiväkodin arkea jatkossakin?

Teimme vanhemmille suunnatusta kyselylomakkeesta mahdollisimman lyhyen vastaamisen helpottamiseksi ja vastausprosentin kasvattamiseksi. Kyselylomakkeen palautti kahdeksasta perheestä seitsemän (87,5 %). Kyselylomakkeessa oli kolme avointa kysymystä. Saimme lomakekyselyiden kautta runsaasti tietoa siitä, miten vanhemmat olivat kokeneet valokuvatyöskentelyn vaikuttaneen lapseensa ja mitä he ylipäättään ajattelivat tämän tyyppisestä työskentelystä. Seuraavaksi käsittelemme vanhempien vastauksia suhteessa hankkeellemme asetettuihin tavoitteisiin.

Vanhemmat kokivat valokuvatyöskentelyn vaikuttaneen lapseensa myönteisesti. Heidän mielestään valokuvatyöskentely vaikutti positiivisesti mm. päiväkodissa viihtymiseen, lapsen rohkeuteen olla vuorovaikutuksessa päiväkodin aikuisiin ja muihin lapsiin, päiväkodin uusiin tiloihin sopeutumiseen, lapsen mahdollisuuteen kertoa mielipiteistään niin, että sillä

olisi oikeasti merkitystä ja lapsen tyytyväisyyden kasvamiseen suhteessa omaan itseän.

"Lapsi voimaantui selkeästi valokuvatyöskentelystä. Mielestämme hän käyttäytyi sen myötä niin tarhan aikuisia kuin lapsiakin kohtaan vähemmän varauksellisesti. Hän tuntui tyytyväisemmältä itseensä ja rohkeammalta olla oma itsensä ryhmässä."

"Lapsesta oli mukavaa saada itse päättää millaisia kuvia otettiin. Normaalisti päiväkodissa (ja elämässä) aikuiset päättävät kaikesta ja lapsilta hyvin harvoin kysytään heidän mielipidettään niin, että sillä olisi oikeasti merkitystä."

Vanhempien vastauksista kävi ilmi, että edellä mainittujen asioiden toteutumiseen vaikutti valokuvatyöskentelyn tuoma muutos lapsen ja työntekijän välisessä suhteessa. Suhteen syvenemiseen vaikutti vanhempien mielestä mm. valokuvatyöskentelyn mahdollistama lapsen ja työntekijän välisen kahdenkeskisen ajan lisääntyminen.

"Lapsi tykkäsi kovasti valokuvausessioista. Selvästi nautti niistä. Valokuvaustyöskentely myös vaikutti lapsen ja Satun suhteeseen. Satu oli jo ennestään tärkeä lapselle ja valokuvaustyöskentelyn johdosta hänestä tuli entistäkin tärkeämpi."

"Sadusta tuli selkeästi lapselle entistäkin läheisempi tämän kevään aikana. Kevään aikana lasta murehduttaneet asiat selvisivät jo usein sillä, että me vanhemmat lupasimme puhua asiasta Satun kanssa. Lapsi selvästi luotti Satuun ja uskoi, että jos Satu tietää hänen murheestaan, se tulisi hoidettua. Satu on ollut lapselle tietysti hyvin tuttu jo aikaisemminkin, mutta suhde muuttui silti aivan selvästi tämän kevään aikana. Uskoisinkin, että hoitajan ja lapsen suhde muuttuu pakostakin näin tiiviin yhteistyön seurauksena. Luulisin, että tämä muutos on vielä suurempi, jos lapsi on hoidossa varautunut tai arka."

"Valokuvaustuokiot olivat pidettyjä ja uskon, että lapsi sai kahdenkeskeistä aikaa tädin kanssa, mikä auttoi tutustumaan paremmin."

Valokuvanäyttelyn yhteydessä keskustelimme kaikkien vanhempien kanssa vapaamuotoisesti siitä, miltä valokuvatyöskentely oli heistä tuntunut. Valokuvanäyttely oli tilaisuutena avoin ja lämminhenkinen tapahtuma, jossa vanhempien oli helppo kertoa meille omista näkemyksistään valokuvatyöskentelyyn liittyen. Vanhemmista välittyi aito ilo ja kiinnostus toteuttamaamme hankkeeseen. Lasten kokemus nähdystä tulemisesta vahvistui vielä vanhempien ihaillessa valmiita töitä. Vanhemmat kokivat hankkeen olleen kaiken kaikkiaan onnistunut ja toivoivat sellaisen työskentelyn olevan mahdollista jatkossakin.

6.4 Valokuvatyöskentelyhankkeen luotettavuus ja siirrettävyys

Kehittämishankkeen ja siihen liittyvän raportoinnin luotettavuus ja sen arviointi kattavat kaikki vaiheet hankkeen suunnittelusta tulosten raportointiin. Kehittämishankkeiden eettisyyden kannalta on olennaista, että ne toteutetaan rehellisesti ja puolueettomasti sekä siten, ettei osallistujille aiheudu kehittämishankkeesta haittaa. Tuloksia raportoitaessa on tärkeää huolehtia, ettei kenenkään yksityisyyttä vaaranneta, eikä yksittäistä vastaajaa tunnista raportista. Raportointi pyritään tekemään mahdollisimman selkeäksi ja näkyväksi, jotta lukija voi tehdä sen edetessä päätelmiä ja arvioida raportin luotettavuutta. Hankkeen toteuttajien oma asema suhteessa kehitettävään ilmiöön ja kehittämiskohteeseen tulee esittää raportoinnissa, jotta lukija voi tavoittaa hankkeen toteuttajien subjektiivista asemaa. (Hirsjärvi 2003, 216; Heikkilä 2004, 29-32; Rantanen & Toikko 2009, 123-124.)

Haimme ennen valokuvatyöskentelyhankkeen aloittamista sille asianmukaisesti tutkimusluvan Liedon kunnan sosiaalitoimelta. Kerroimme hankkeeseen osallistuvien lasten vanhemmille valokuvatyöskentelystä sekä suullisesti että kirjallisin tiedottein ja järjestämällä sitä koskevan vanhempainillan. Pyysimme kaikilta hankkeeseen osallistuvien lasten vanhemmilta luvan valokuvatyöskentelyyn sekä valokuvien käyttöön hankeraportissamme. Tuloksia julkaistaessa huolehdimme siitä, ettei haastateltavat tai kyselyyn vastanneet ole tunnistettavissa. Luovutimme kaikki lapsista otetut kuvat hankkeen päättyessä lapsille ja heidän vanhemmilleen. Hankeraportin valmistuessa meille ei jää mitään lapsiin tai heidän vanhempiinsa liittyvää konkreettista materiaalia. Tietojen osalta meitä koskee laajemminkin vaitiolovelvollisuus suhteessa kaikkeen työssä saatuun tietoon.

Kehittämishankkeen tuloksia eli sen myötä syntynyttä uutta tapaa toimia päiväkodissa olemme jo alustavasti esitelleet hankkeen mentorille sekä Palomäen päiväkodin työntekijöille. Lisäksi esittelemme uutta toimintatapaa

Liedon kunnan kehittämisryhmässä kevään 2012 aikana sekä toimitamme kehittämishankeraportin painetun version Liedon kunnan päivähoitojohtajalle. Hankkeen mentori on ollut alustavasti yhteydessä päivähoitojohtajaan ja ehdottanut kehitetyn toimintatavan esittelemistä toisiin päiväkoteihin. Olemme jatkaneet toimintatavan käyttämistä Palomäen päiväkodin toisessa lapsiryhmässä ja onnistuneet innostamaan myös ryhmän muita työntekijöitä sen opetteluun ja käyttämiseen.

Kehittämämme valokuvatyöskentely on siirrettävissä toisiin päiväkoteihin ja sen eri työskentelyvaiheita voi muokata eri-ikäisten lasten kykyjen ja tarpeiden mukaan. Koemme, että toimintatavan käyttöönottamista tukisi kuitenkin koulutuspäivän järjestäminen. Ennen valokuvatyöskentelyn aloittamista työntekijöiden on tärkeää oivaltaa valokuvatyöskentelyn voimakkuus sekä perehtymällä teoriaan että kokea kuvatuksi tulemista ja kuvaajana toimimista itse.

7 POHDINTA

Päiväkotityö on luonteeltaan nykyään aiempaa hektisempää ja tuntuu, että päiväkodin arkeen on jatkuvasti mahdutettava yhä enemmän erilaista pedagogista toimintaa. Lasten hoitopäivät sisältävät useita tuokioita, joissa kehitetään heidän matemaattisia, kielellisiä, motorisia ja luovia taitoja. Riskinä tässä trendissä on kuitenkin, että lapsen kehityksen kannalta tärkein asia eli kohdatuksi tuleminen jää kaiken muun jalkoihin. Päiväkotityö perustuu pitkälti varhaiskasvatussuunnitelmiin, joiden arvoissa ja tavoitteissa usein korostetaan lapsen mahdollisuutta tulla nähdyksi yksilönä ja työntekijöiden tavoitetta huomata lasten erityiset tarpeet. Valokuvatyöskentely tarjoaa näihin pyrkimykseen toimivan työskentelymuodon. Valokuvatyöskentelyn avulla lapsen nähdyksi tuleminen ja luonteva suhde lapsen ja työntekijän välillä nousevat automaattisesti avainasemaan.

Toivomme, että yhä useampi päiväkodin työntekijä uskaltaisi ja oivaltaisi lähteä kehittämään päiväkotityötä suuntaan, jossa päämääränä on lapsen aito kohtaaminen. Mielestämme onnistuimme luomaan valokuvatyöskentelyä, kasvatuskumppanuutta ja pienryhmien hyödyntämistä yhdistämällä päiväkotiin sellaisen toimintatavan, joka mahdollistaa työntekijälle lasta kohtaavan työskentelytavan. Toimintatapana valokuvatyöskentely on kuitenkin haastavaa sen eduista huolimatta. Näemme, että siinä onnistuakseen työntekijän täytyy aidosti tavoittaa ajatus siitä, että hänen on mahdollista tarjota perushoidon ja mielekkäiden toimintatuokioiden lisäksi lapselle kokemus nähdynsi tulemisesta ja omasta merkityksellisyydestä. Toimintatavan käyttöön ottamista helpottaa, jos päiväkodissa innostutaan toimintatavasta laajemminkin. Yksin toteutettuna toimintatapa ei välttämättä pääse oikeuksiinsa. Lapsen nähdynsi tuleminen vaatii työntekijöiden välistä keskustelumahdollisuutta ja reflektointia.

Toteuttamamme kehittämishankkeen vaikuttavuutta voi mielestämme arvioida kehittämistyön kannalta merkitykselliseksi. Kehittämishankkeemme tuki työelämän tarpeita sekä tuotti siihen käytännönläheistä tietoa ja uudenlaisen toimintatavan, jonka avulla lasten nähdynsi tulemisesta voitiin parantaa. Kehitetyllä toimintatavalla on mahdollista vaikuttaa lapsen ja työntekijän sekä työntekijän ja vanhempien väliseen suhteeseen. Onnistunut hanke antaa uskoa ja lisää motivaatiota oman työn kehittämiseen. Valokuvatyöskentelyhanke ei olisi onnistunut ilman oman osaamisemme yhdistämistä sekä rohkeuttamme lähteä ennakkoluulottomasti kokeilemaan ja muovaamaan uutta.

Varsinainen valokuvatyöskentelyhankkeemme loppuu tähän raporttiin. Sen sisältöön ja tuloksiin olemme varsin tyytyväisiä. Olemme vakuuttuneita sekä teorian että saamamme kokemuksen kautta siitä, että valokuvatyöskentely soveltuu erittäin hyvin päiväkotityöhön. Valokuvatyöskentely lisäsi työn syvyyttä ja sen aikana saavutettiin tärkeänä pitämämme tavoitteet. Kehittämishanke prosessina kesti noin puolitoista vuotta. Se oli meille opettavainen ja monivaiheinen kokemus aiheen valinnasta loppuraporttiin asti. Vaikka

varsinainen kehittämishankkeemme päättyy tähän, toivomme että kehittämämme toimintatapa tavoittaisi mahdollisimman monet päiväkodit.

LÄHTEET

- Ahsam, S, Shepherd, J. & Warren-Adamson, C. 2006. Working with Preschool Practitioners to Improve Interactions s.197-217. Teoksessa Child Language Teaching and Therapy 22 (2).
- Alasuutari, M. 2003. Kuka lasta kasvattaa? Vanhemmuuden ja yhteiskunnallisen kasvatuksen suhde vanhempien puheessa. Helsinki: Gaudeamus.
- Alasuutari, M. 2005. Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? s. 145-162. Teoksessa Ruusuvoori, J. & Tiittula, L. (toim.) Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino,
- Broberg, A, Almqvist, K. & Tjus, T. 2005. Kliininen lapsipsykologia. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Glad, L; Hintikka, K. & Jokiranta, T. 2009. Kuka minä olen? Valokuvaus – Sadutus minäkäsityksen vahvistajana. Metropolia ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Halkola, U. 2009. Mitä valokuvaterapia on? s. 13-19. Teoksessa Halkola, U.; Mannermaa L.; Koffert T. & Koulu, L. 2009 (toim.). Valokuvan terapeuttinen voima. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Harju,V. 2009.Lapsi linssin takana – valokuvaus lastensuojelun työvälineenä. s. 229-236. Teoksessa Halkola, U.; Mannermaa L.; Koffert T. & Koulu, L. 2009 (toim.). Valokuvan terapeuttinen voima. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Havunen, R. 2004. Kehitä valmentajan taitojasi esimiestyöskentelyssä. Helsinki: Talentum, Gummerus Oy.
- Heikkilä, T. 2004. Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Edita.2
- Hellsten, T. 2005. Muutos. Helsinki: Kirjapaja.
- Hentinen, H. 2009. Valokuva terapeutin työvälineenä. s. 35-46. Teoksessa Halkola, U.; Mannermaa L.; Koffert T. & Koulu, L. 2009 (toim.). Valokuvan terapeuttinen voima. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Hentinen, H. 2009. Valokuva taideterapiassa. s. 147-155. Teoksessa Halkola, U.; Mannermaa L.; Koffert T. & Koulu, L. 2009 (toim.). Valokuvan terapeuttinen voima. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S. 2004. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Holkeri-Rinkinen, L. 2009. Aikuinen ja lapsi vuorovaikutusta rakentamassa - Diskurssianalyttinen tutkimus päiväkodin arjesta. Tampereen yliopisto. Sosiaalitutkimuksen laitos. Väitöskirja. Viitattu 2.2.2012 <http://acta.uta.fi/pdf/978-951-44-7692-1.pdf>.
- Huhtanen, K. 2004. Varhainen puuttuminen: Erityisen tuen tarpeen kohtaaminen päivähoidossa. Helsinki: Finnlectura
- Hujala, E, Nivala, V, Parrila, S. & Puroila, A-M. 2007.Päivähoidosta varhaiskasvatukseen. Hyvinkää: Edufin.

Johansson, E. & Kumpulainen, P. 2010. Valokuvan voima. Minä esikoululaisena ja minä vanhempana-valokuvaprojektit. Metropolia ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Juhila, K. 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Kalland, M. 2003: Menetysten läsnäolo vuorovaikutuksessa: Varhainen adoptio ja sen hoito. Teoksessa Niemelä, P, Siltala, P. & Tamminen, T. (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Juva: WS Bookwell Oy.

Kalliala, M. 2009. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki: Gaudeamus.

Karila, K. & Nummenmaa, R. 2001. Matkalla moniammatillisuuteen. Kuvauskohteena päiväkot. Helsinki: WSOY.

Karjalainen, M, Heikkinen, H.L.T, Huttunen, R & Saarnivaara, M. 2006. Dialogi ja vertaisuus mentoroinnissa. Artikkel. Aikuiskasvatus. 2/2006.

Karjalainen, M. 2010. Ammattilaisten käsityksiä mentoroinnista työpaikalla. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House. Viitattu 28.11.2011 <http://dissertations.jyu.fi/studeduc/9789513938666.pdf>.

Karlsson, L. 2003. Sadutus. Avain osallistavaan toimintakulttuuriin. Jyväskylä: PSkustannus.

Kaskela, M. & Kekkonen, M. 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kaukkila, V. & Lehtonen, E. 2007. Ryhmästä enemmän. Käsikirja ryhmänohjaajan taitoja tarvitsevalle. Helsinki: SMS-Tuotanto Oy.

Keskinen, S. & Virjonen H. (toim.) 2004. Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoitossa. Helsinki: Tammi.

Kilponen, M-L. 2009. Suomen kuuden suurimman kaupungin lasten päivähoiton palvelujen ja kustannusten vertailu 2008. Helsinki: Edita.

Koffert, T. 2009. Valokuva ja kognitiiviset työskentelytavat depressiopotilaiden hoidossa. s. 93-101. Teoksessa Halkola, U.; Mannermaa L.; Koffert T. & Koulumäki, L. 2009 (toim.). Valokuvan terapeuttinen voima. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Koivunen, P-L. 2009. Hyvä päivähoito: työkaluja sujuvaan arkeen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Korkalainen, P. 2009. Riittämättömyyden tunteesta osaamisen oivallukseen: ammatillisen asiantuntijuuden kehittäminen varhaiserityiskasvatuksen toimintaympäristöissä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kortesuoma, R-L, Hentinen, M. & Nikkonen, M. 2003. Conducting A Qualitative Child Interview: Methodological Considerations. s. 434-441. Teoksessa Journal of Advanced Nursing 42 (5).

Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Jyväskylä: Gummerus.

Laihonen, T. 2009. Kiva tietää mitä siellä tapahtuu. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Diak Etelä, Helsinki. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Laki lasten päivähoitosta 2 a § 25.3.1983/304 <http://www.hoitopaikka.net/Etusivu/Palvelut/Kaikille/P%C3%A4iv%C3%A4hoidonlait/tabid/102/Default.aspx>

Looman, W. 2006. A Developmental Approach to Understanding Drawings and Narratives From Children Displaced by Hurricane Katrina.s. 158-166. Teoksessa Journal of Pediatric Health Care 20 (3).

Mattila, K-P. 2011. Lapsen vahvistava kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Maunula, J. 2005. Eemelit, Pepit, Ninnit ja Nytyt: Pieniä ryhmiä – isoja asioita. Turku: Mannerheimin lastensuojeluliitto Varsinais-Suomen piiri.

Mikkola, P. & Nivalainen, K. 2009. Lapselle hyvä päivä tänään – näkökulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen. Saarijärvi: Pedatieto.

Mäkiranta, M. 2006. Kuva kääntyy itseän. Valokuvataiteellinen omakuva prosessina. Teoksessa Mäkiranta, M. – Brusila, R. (toim.): Kuvakulmia: puheenvuoroja kuvista ja kuvallisesta kulttuurista. Rovaniemi: Gummerus kirjapaino Oy.

Mönkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus, Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita.

Niemelä, P, Siltala, P. & Tamminen, P. 2003. Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Juva: WS Bookwell Oy.

Ojasalo, K, Moilainen, T. & Ritalahti, J. 2009. Kehittämistyön menetelmät – Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: WSOYpro oy.

Palomäen päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelma 2010-2011.

peda.net. viitattu 3.2.2012 <http://www.peda.net/veraja/rovaniemi/saarenhelmi/pienryhmat> viitattu 3.2.2012

Ranne, K. & Rouhiainen-Valo, T. (2005). Sosiaalialan ammatillisen käyttöteorian muotoutuminen sosionomi (AMK)–koulutuksessa. Teoksessa: Ranne, K.; Sankari, A.; Rouhiainen-Valo, T. & Ruusunen, T. (toim.). Sosiaalinen ammatillisuus. Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. Kokemäki: SPOY Satakunnan Painotuote Oy.

Rantanen, T. & Toikko, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.

Rasku-Puttonen, H. 2006. Oppijoiden yhteisö, osallisuus ja kasvattajan merkitys. Teoksessa Karila, K., Alasuutari, M., Hännikäinen, M., Nummenmaa, A. & Rasku-Puttonen, H. (toim.) 2006. Kasvatustuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.

Raunio, K. 2004. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.

Räsänen, J.2006. Voimaantumisen mahdollistaminen ja ratkaisut. Yhteiskunnan ja yhteisön ja yksilön valtaistaminen. Järvenpää: Nupa Express.

Savolainen, M. 2008. Maailman ihanin tyttö. Blink entertainment, Helsinki.

Savolainen, M. 2009. Voimauttava valokuva. s. 211-222. Teoksessa Halkola, U.; Mannerman L.; Koffert T. & Koulum, L. 2009 (toim.). Valokuvan terapeutinen voima. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Siitonen, J. 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulu: Oulun yliopisto.

Siltala, P. 2003. Varhainen vuorovaikutus kokemuksen ja tutkimuksen valossa. Teoksessa Niemelä, P, Siltala, P. & Tamminen, T. (toim.) Äidin ja vauvan varhainen vuorovaikutus. Juva: WS Bookwell Oy

Siponen, U. 2005. Turvallisen ryhmän ja ryhmäprosessin merkitys terveystiedossa. Teoksessa Kannas, L. & Tyrväinen, H. (toim.): Virikkeitä terveystiedon opetukseen. Jyväskylä: Terveystiedon edistämisen tutkimuskeskus.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2002. Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista. Julkaisu 9/2002. Helsinki: STM.

THL, viitattu 3.2.2011 http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/tyon/tilastot/lapset_paivahoidossa

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2005. Stakes. Oppaita 56. Saarijärvi: Gummerus kirjapaino Oy.

Vilén, M., Vihunen, R., Vartiainen, J., Siven, T., Neuvonen, S. & Kurvinen, A. 2006. Lapsuus erityinen elämänvaihe. Helsinki. WSOY.

Vilkkä, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Weiser, J. 1999. Photo Therapy Techniques; Exploring the Secrets of Personal Snapshots and Family Albums. PhotoTherapy Centre: Vancouver.

Weiser, J. 2008 (a). PhotoTherapy and Therapeutic Photography: An Overview to Their Development During the Past Three Decades. Presented at International Conference on Phototherapy and Therapeutic Photography Turku 17.6.2008.